

6€

157
ZENBAKIA

2025eko IRAILA-URRIA

ARETX AMERIKANOETA

JATAMENDI

LANDAEDERRA

ARLUZEAGA

ALDAZITALA

BELAUSTEGI

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO
Kultura eta Hizkuntza Politika Sailak
(Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak)
diruz lagundua

GOITISOLOALDE

UPOKO PAGADIA

KORTATXUETA

SAN ROKEBURU

LARRAEDER

URIGOITI

BIZKAIA
ATSEDENLEKUAK

ESPECIES EXÓTICAS INVASORAS-ESPEZIE EXOTIKO INBADITZAILEAK

HORIEN SARTZEA EKIDIN!

Bisoi amerikarra

Panparen lumaduna

Floridako dortoka

Karamarro gorria

Liztor asiarra

araba álava
foru aldundia diputación foral

**ESPEZIE EXOTIKO INBADITZAILEEN HEDAPENA ARRISKUTSUA
DA BIODIBERTSITATEARENTZAT. EZ SARTU**

**EUSKAL HERRIKO
NATURA**

EUSKO JAURLARITZA

KULTURA ETA HIZKUNTZA
POLITIKA SAIA

GOBIERNO VASCO

DEPARTAMENTO DE CULTURA
Y POLÍTICA LINGÜÍSTICA

Kultura eta Hizkuntza Politika Sailak
(Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak) diruz lagundua

IRAUNGITZEKO ZORIAN DAUDEN ESPEZIEAK DEFENDATZEKO ELKARTEA

ZURE NATUR ETA ZOOLOGIA ALDIZKARIA

AURKIBIDEA

EUSKAL HERRIK NATURA 158.zk - 2025eko IRAILA-URRIA

EDITORIALA

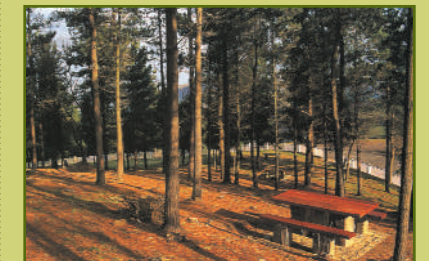

Azken hamarkada hauetan baserri aldeak jendez hustuz joan dira, biztanleria hiri inguruetan pilatu delako. Bizimodu “zibilizatua” erosotasun faltuak erakarrita, gero gehiago urruntzen ari gara gure berezko inguruetatik. Atsedenerako eta atsedenerako parkeak naturarekin topo egiteko guneak dira, ingurualdetik bereizten ez direnak baina gure egonaldia atsegina izan dadin behar ditugun erosotasun guztiez hornituta daudenak. Astia emateko eta kirola egiteko toki apropos horien inguruetan jende askoren gustukoak diren jarduerak egin daitezke, hala nola, basoko bideetan zehar ibiltzea. Txirrindularitza edo landare eta animaliak begiratzea; eta bai turismo kulturala ere, gure lurralde osoan ugari baitira monumentuak eta historia eta artearen erakusgarriak. Gure mendietako paraje batzuk oraindik ere berebiziko lekuak dira, izaki bizidunak garen aldetik geure burua ezagutzen eta inguruko guztiari begi berriez begiratzen laguntzen digutenak.

**Fernando Pedro Pérez
(Zuzendaria)**

Upoko Pagadia / Zaratamo4
Kortatueta / Etxebarri6
Aranzelai-Gangurenbidea
Gadakao8
Elorritxueta (El vivero)
Gadakao10
Jatamendi /Bakio12
Goitisoloalde / Bakio14
Santa Eufemia-Igoitz
Aulesti16
San Antolin-Lemoatz / Lemoa18
Landaederra / Durango20
San Rokeburu / Durango22
Neberondo /Durango24
Arluzeaga / Garai26
Aretx-Amerikanoeta / Berriz28

Aldaztala / Abadiño30
Santa María Jezuri / Orozko31
La Muera Parkea / Urduña32
Urigoiti / Orozko34
Altzasorta / Orozko36
Belaustegi / Orozko38
Upoko Makatza / Areatza40
Larraeder / Areatza42
Zumeltza eta Zumeltza Harpea
Dima44
Egileor San Justo / Zeanuri46
Cerrillo / Abanto Zierbena47
Fuente de la Choz / Urduña48
Fuente dela Teta / Urduña50

**EUSKAL HERRIKO
NATURA**

Zuzendaria: Fernando Pedro Pérez.
Erredakzio-burua: Ruben B. Caballero.
Kolaboratzaileak: Nerea Urtaran, Miren Alustiza, Oskar Azkona, Fidel Korta.
Inés Zubia, Jon Zubiri, Elena Azkarreta, Xabier Aramburu, Kepa Alustiza.
Argazkilari-taldea: Edurne Urkizu, Aitor Zubizarreta, Xabier Urreta, Izaskun Loidi.
Maketzaileak: Cristina Urionabarrenetxea.
Legezko gordailua: BI-2452-02.
ISSN: 1695-4645 **Aleak:** 2.000

Erredakzioa:
Av. Madariaga, nº. 47-6º C - Esc.1 - 48014 BILBAO.
Tel: (94) 4 75 28 83. e-maila: adeve1991@gmail.com

Argitaratzaileak:
Iraungitzeko Zorian Dauden Espezieak
Defendatzeko Elkartea.

**EHAA-1996ko otsailak 7, asteazkena.
3/1996 DEKRETUA, urtarrilaren 9koa, Elkartea
herri-onurakoa dela aintzatesten duena.**

HARPIDETZA-ORRIA

Urteko kuota: Hamabi ale urtean: 36 euro. TLF: 94 475 28 83

UPOKO PAGADIA / ZARATAMO

KOKALEKUA: BI-634 errepidean, Arri-gorriaga parean, Zaratamo udalerri-ranzko saihebidetako hartuko dugu. Harrobia gaintu eta 200 bat metrotara, errepideak ezkerretarantzko biragune itxia taxutua du. Leku horretatik abiatzen da, galtzadaren eskuinaldetik, har-txintzarrezko basabide bat, zabortege baten ondotik pasatzen dena. Basabide horretan gora joango gara ezkerrean dagoen Upo gainaren eta eskuineko Artanda gainaren artean kokatuta dagoen mendileporantz.

Mendilepo horretatik hurbil, eta beraren albo bietan, Upoko Pagadia izeneko atsedenekuko instalazioak aurkituko ditugu.

DESKRIBAPENA: atsedenekua bi zona ezberdinetan zatitua dago, mendilepoaren albo bietan. Eskuinaldean, Artanda mendia-
ren hegalean, San Segismundo baseliza txikia dago, mahai eta erretegi bakanbatzuen alboan. Mahai eta erretegiok landaren eta pinudiaren artean kokatuta daude. Handik metro gutxitara, basoan, iturri bat aurkituko dugu. Uztailaren hirugarren igandean, hurbileko udalerrietako biztanle asko joaten dira santuaren ohoretako erromeria ospatzera.

Zeberio eta Zaratamo herriek, urte-tik urtera txandakatuz, antolatzen dute jai hori.

Mendilepoaren beste aldean, Upo mendia-
ren hegalean, atsedeneku-
ari izena ematen dion pagadi zabala hedatzen da, zeinen mugen barruan instalaziorik gehienak aurkituko baititugu. Instalaziook landa

eguzkitsuaren eta pago ede-
rren itzal freskoaren artean
banatzen dira.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Upo mendia

Tontor honetara igotzean
ibilaldi atsegina egingo dugu,
pagadipean kokatuta dagoen atsedenekuko zonan
hasten dena. Basoaren barrenean gora joango gara
zehaztutako biderik gabe, haren goiko aldean basabi-
de bat aurkitu arte. Basabide hori zeharkatu eta hega-
lean zehar bidea egiten duen xenda meharbatean
gora jarraituko dugu. Bertan pinu eta pagoak landatu
berri dira eta ugari dira otatera, iratze eta isats trinko-
ak. Bertako hostotsuen basoek horrek hemendik
gutxira jantziko ditu egun
gorri dauden inguruak, eta
mendi txiki honi distira
emango dio.

Berehala adarkatzen den
bigarren basabidera ailega-
tuko gara. Eskuinetara joko
dugu, goiko bizkarraren

azpian kokatu arte.
Aldapa labur baina
gogorra izango dugu
suebako aldapatsuan.
Malda horrek goiko
aldera heltzea ahalbi-
detuko digu. Bertan
Bilbo Handiaren gai-
neko bista eder-ede-
rrak izango ditugu.

Artanda mendia

San Segismundo
baselizatik abiatuta,
zelaian gora egingo
dugu bizkar aldapa-
tsutik, gora azkar joa-
nez. Landareztapean
ostendutako gasbide-
ari jarraituz, mendile-
roaren goiko aldea
iritsiko gara. Beronek
eskuinetara egiten du.
Horri jarraituz, patxa-
daz joango atzean Artanda mendia duen
muinoaren oinerantz.

Muino txikia ezkerretatik inguratuko dugu.
Basabide batean zehar ibiliko gara tontorra-
ren ondora joateko. Bistak alboko Upo men-
diak dituenak dira baina Nerbioiko haranaren
gaineko perspektiba hobeak daude.

Zaratamo

Bizkaiko udalerri txiki hau Bilbo Handiko
eskualdean kokatuta dago, Uribe merinalde-
an. Zaratamok ez du gune zehatz-zehatzik:
elkarretatik oso berezita dauden hainbat
auzo autonomo samarrez osatuta dago.

Guk Elexalde auzoa bisitako dugu, udalerria-
ren landa-eremua ondoren adierazten

duena. Udalerriaren
behealdean, oster-
a, Ibaizabal eta Ner-
bioi ibaien ertzetan
kokatuta dago eta
industri izaerakoa
da.

Elexalde leku bare
eta lasaia da, ingu-
rumen ona duena.
Bertako gune nagusiak nortasun berezia du. San
Lorenzo eliza, Udaletxea, frontoia eta tabernaren
bat baititu. Bertaratze-
ko, Arrigorriagatik atsedene-
kua sartzeko basabidea eraman gaituen errepide-
an gora joango gara.

KORTATXUETA / ETXEBARRI

KOKALEKUA:

Kortatxueta atsedenekura sartzeko bide-rik errazena Bizkaiko hiriburutikoa da. Egirleta/Santo Domingo gainera igoz, Arabella auzoa zeharkatu ostean, errepideak kiribil itxia taxutzen du. Puntu horretantxe sortua da ezkerretako beste errepide bat, bi kilometro egin ostean Santa Marina erit-egian bukatzen dena. Bertan ibilgai-lua utzi beharko dugu. Eraikinaren atzealdetik jarraitu behar dugu asaltozta-tutako estratan behe-rra, Etxebarri udalerri-rantz. Estrata horretan zehar berrehun bat metro egingo dugu, ezkerretan hartxintxa-rrezko basabide bat aurkituarte. Minutu gutxiren buruan atsedenekuaren ondoan egongo gara, basabide horretatik joanez gero.

DESKRIBAPENA: Ganguren mendiaren hegoaldeko hegaleguzkitsuan gaude, metropoli bilbotarraren gainean. Bi mantxa basotsuk, eredu-ko haritz gorri handiak dituztenek, itzalaren pean hartuak dituzte sartze-ko basabidearen albo bietan hedatzen diren atsedenekuko instalazioak. Ezkerrean, gainera, hesiz inguratu-tako esparru bat aurkituko dugu. Esparru horretan zehar doa erre-kasto bat. Bertan dago landare igokari-ek estalitako tei-lape txiki bat.

Pendiz leuneko landa batean behera joango gara mahai eta erretegi artean haritz gorri-ek osatutako zuhaitz-irantz. Bertan dago atsedenekuaren zati nagusia. Ibarrari begira lerroka-tutako jesarlekuen talde batek esparrua ixten du, begiratoki modura kanporatuz. Bertan, Bilbo Handiko eskualdearen

gaineko bista ederral ditugu. Eskualde hori Ibaizabal iertztan kokatuta dago.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Iturritxualde mendia

Ibilaldi atsegin honetan Iturritxualde mendira igoko gara (Avril izena ipini zioten jeneral baten omenez), non Bilbo Handiko eskualdearen eta Txorierriko bailaren bista ederrak lortuko baitugu.

Mikolatan dagoen Santa Marina ospitaletik atzera egingo dugu errepidean zehar berrehun bat metro. Bertan sortua da, errepidearen eskuinaldean, 46. kilometro-muga-riaren aurrean, hartxintxa-rrezko basabide bat. Basa-bide hori hegalean zehar doa, Iturritxualde mendiko tontor-pean. Ibiltoki hau oso atsegi-na da, astigarren, platanen eta

haritzen gerizpekoa. Ibiltoki honetan jesarle-kuak, mahaiak eta gune egarria arin-tzeko iturri bat daude.

Leongo askaldegira heltzean, landa zabala aurkituko dugu, mahai eta erretegi hornitua. Mahai eta erretegi-arten ibiliz, goranzko basabide bat aurkituko dugu, hegaleguzkitsuan zehar tontorrerantz doana. Hegale hori zuhaitz askotariko-ek kopuru handi-z basotu berri dute.

Goiko aldean, bista ede-rrerantz gozatzeko gain, monumentu megalitiko batzuk eta erromatar garaiko galtzada baten hondakinak aurkitu ahal ditugu. Uste denez, galtzada hori Gernikako foruen egiteko Bizkaiko jaun-andreek ibiltzen zuten ibilbidearen zati zen. Gainera, erlijio-esangura sakona du, Donejakue bide baten ibilbidearekin bat baitator.

Bilbo

Bilbon eta beraren alde metropo-litarrean bizi dira Bizkaiko biztanlerik gehienak. Bizkaiko hiri-burua Erdi Aroan sortu zen, 1300ean zehazkiago, Bizkaiko jauna zen Diego Lopez de harok uri titulua eman zionean.

Hiri handi horren hazkundera eta garapena betidanik egon dira lotuta itsasadarrekin eta inguru-ko meategien ugaritasunare-kin. Gaur egun, industri jarduera txikiagotu edo aldatu da eta, Bilbo, geldialdi baten ostean, milurteko berriaren etorrerari aurre egiteko prestatu da.

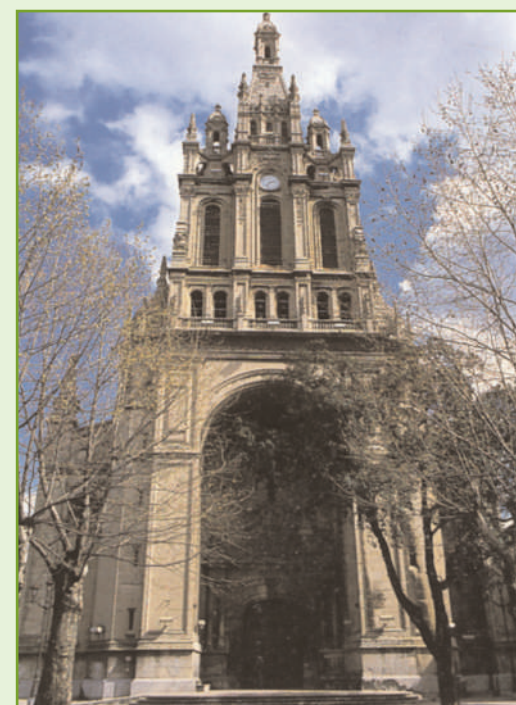
Aldaketa nabarmen gertatzen da metroa eta Euskaldunak eta Zubizuri zubi berriak bezalako azpiegitura berriak sortzeare-kin. Era berean, hiri horren iza-era aldatzen ari da Batzar eta Musika Jauregia edo Guggen-heim Museo enblematikoa bezalako hirigintza-proiektu

berri eta ikusgarriekin.

Baina Bilbok hiri handia izateari utziko lioke, bere historiari uko egingo balio. Bera hobeto ezagu-tzeko osterantz egingo dugu Zazpi Kaleetan zehar. Zazpi Kaleak merkataritzako eta aisialdiko gune garrantzitsuak dira eta ber-tara bilduak dira asteburuetan bil-botar asko. Oinezkoentzako alde horretatik osterantz egingez, eraikin errenazentistak, barrokoak edo neoklasikoak aurki ditzakegu. Besteak beste, Plaza Barria, Bidebarrie-tako Bibliotekaren eraikina, Arriaga antzokia, Santiago katedrala eta San Anton eliza aipatu behar ditugu. Katedral eta eliza horiek estilo gotikokoak dira.

Baina Bilbo ezin Begoñako Andra Mari Basilika bisitatu gabe utzi dugu, Bizkaiko zaindaria. Hura muino batean dago. Bertarabide bat Zazpi Kaleak dira. Mallonan gora joan daiteke. Eliza, lerro gotikokoa, XVI. Mendekoa eta beraren inguru-etan parke zabala dago, Etxebarriko fabrikaren lur zaha-rrak hartzen dituena. Fabrika horretatik ke-bide zaharra gera-tzen da beste garai baten adie-rzaggarri bezala.

ARANZELAI-GANGURENBIDEA/ GALDAKAO

KOKALEKUA:

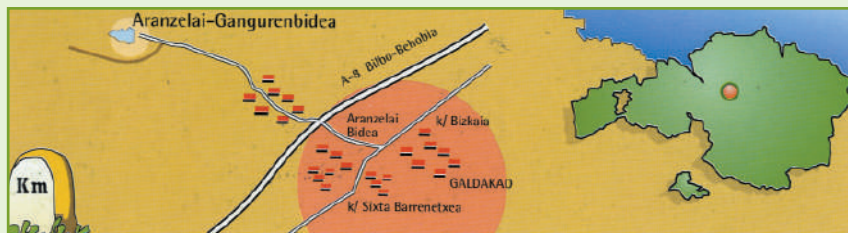
Aranzelai-Gangurenbi-dea atsedenekura sartzeko, Galdakaon Herri Lanen Sailaren eraikina bilatuko dugu, Bizkaia kalean kokatuta dagoena. Kale hori Bilbo-Behobia A-8 autobidearen parean dago. Eraikin horren alboko errepide meharra hartuko dugu, autobidearen azpitik pasa eta, kilometro bat eta hirurehun metroren buruan atsedenekuaren sarreran bukatzen dena.

DESKRIBAPENA:

atsedenlekua Ganguren mendiaren hegaletan kokatuta dago, Aranzelaiko presaren ondoan. Presa horrek atsedenekuari izena eta nortasun berezia ematen dio.

Presaren murruean pean, Aranzelaiko alde nagusiko bi estalgunek, jesarleku eta mahaia dituztenek, euritik-eta babesteko balio izango digute. Landaren gaineko haritzek, akaziek, lizarrek, astigar zorrotzek era- eta kolore-harmoniak sortzen dituzte udazkenean eta udaberrian, eta itzal ona ematen dute udan.

Presa zeharkatzen duen erreka atsedenekuaren ezkerreko muturretik pasatzen da, erriberako landare-tza sarriak erdi ezkutatuta. Beste aldean, eskailera batzuk presaren murrura igotzen dira. Murru hori zona osoari behatzeko toki bikaina da. Xenda bat presaren

beste aldera doa, eskuinetatik ertzetik ibiliz. Horrela hel gaitzek Aranzelaiko beste aldera, zein zabal eta eguzkitsua goa baita. Beste alde horretan sahats, haltz eta haritz gazteek babestuko gaituzte. Urtegiari ura ematen dion erreketako batek atsedeneku hau mugatzen du. Erreka hori zeharkatu beharko dugu, ibiltokia presaren ertzetik ibili nahi badugu, aritzen, haltzen, urki talde txikien eta pinuren baten gerizpean.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Elorritxueta (El Vivero) igoera

Aranzelai Elorritxueta edo El Viverorako sarbideetako batean dago. Bertaratzeko, gutxi gora-behera ordubetea behar izango dugu. Ibilbide sinplea da, osteria egiteko eta mendi-bizikletan praktikatzeko egokia. Pendiz leunak, bidezoru ona eta bista atseginak ditu.

Hasteko, basabidean gora egingo dugu eta, atsedenekuratu baino lehen kokatuta dagoen atea zeharkatu ostean, hura eta Aranzelaiko presa inguratzen ditu ezkerretatik. Eroso ibiliko gara pagoa eta haritz gorria bezalako zuhaitz hostotsuen artean. Zona batzuetan pinuak daude. Basabidea presa urez hornitzen duten

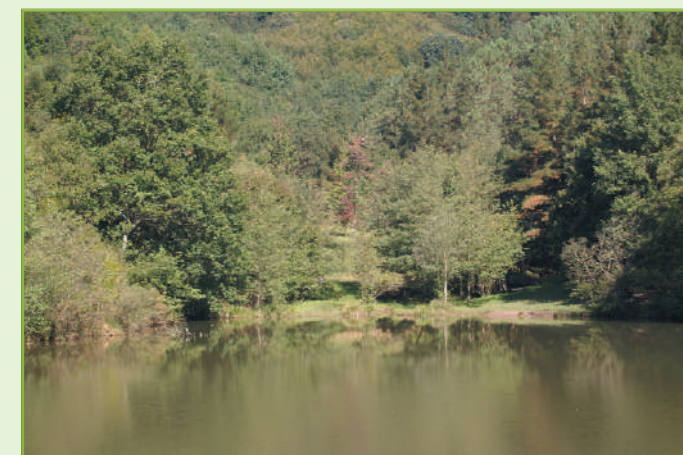
erreka batzuen ibitik pasa eta berehala heltzen da baserri batzuetara. Baserriotan bista zabalak ditugu: Andra Mari eliza behean bizkarrean, Aramotz eta Eskugatx mendigune karstikoetako mendiak (biok Urkiolako Parke Naturalekoak dira), Gorbeia eta Itxina (Gorbeia Parke Naturala) eta Ganekogorta mendigunea.

Bertan dagoen bidegurutzean, pinidiaren ertzeko bidezidor aldapatsua hartu ahal dugu, nahiz eta, gure ustez, hura itzultzeko hartzea hobe izan. Basabidetik jarraitu eta, Galdakaora begira, bizkar haitzez estalia ikusiko dugu. Beraren barruan lehergailu-empresa ezagun baten instalazioak daude. Aurkituko ditugun basabide-bidegurutze bakanetan, leunki igotzen direnak aukeratuko ditugu. B.T.T.ko zirkuitura helduko gara, Elorritxueta atsedenekura kora.

Galdakaoko Andra Mari eliza

Ganguren mendiaren hegaletan finkatuta dago, Galdakao gaineko goialde txiki batean, Elexalde auzoan. XIII., mendearen erdialdean eraikia izan zen.

Eliza hau askotan zaharberritu dute. Bertako deigarriena haren portada nagusia da, oso apaindua. Bai beraren egitura bai ikonografia interesgarria direla eta, multzoa Bizkaiko erromaniko onena da. Haren barruan, erretaulak (XVI., mendeak) katalogo ikonografiko ederra irudikatzen du, erliebeak oinarri dituen, Jesusen eta Ama Birjinaren bizitzari buruzkoa. Multzoa 1931n adierazi zen monumentu historiko-artistiko.

ELORRITXUETA (El Vivero) / GALDAKAO

KOKALEKUA: “El Viveroko bidea” ize-
nez ezagutzen dugun errepidea
Bilboko iparraldean
Artxandako eta
Gangurengo tonto-
rren artean heda-
tzen den bizkar
luzetik doa. Mendi-
txikion hegaletan
finkatzen diren ia
udalerrri guztiek dituz-
te goiko alderanzko
sarbideak.

Errepide horren 11.
kilometroan, gangu-
ren gainaren oinean,
atsedenlekua aurkitu-
ko dugu, Bizkaiko
Foru Aldundiaren basozaintza-
eraikinen ondoan.

DESKRIBAPENA: Elorritxueta
(El vivero) Bizkaiko atsedene-
kurik zabalenetakoa da eta ezin
hobeki hornituta dago.

Horren bitartez erantzun nahi
zaio atsedene hartzeko lekuen
eskariari. Biztanle asko dituz-
ten Bilborentzat eta beronen
mugako eskualdeentzat beha-
rrezkoa da horrelako atsedene-
ku bat.

Atsedenelekuak hartu duen ingu-
ru zabalaren barruan egutera
eta itzalguneak aurkitu ahal
ditugu.

Zuhaizti mota ezberdinak, lurra-
ren morfologia eta sarbide txi-
kiak lagungarri dira instalazioak zona batzuetan bana-
tzeko, batzuk haritz gorritz osatutako basopean, beste
batzuk nekosta sarrien artean bilduta, edo pinudiaren
gerizpean; eta besteak, lurra hartzen duten landa eta
eguzkitsuetan.

Atsedeneleku honek beste atsedenelekuetan aurki ditzake-
gun ohiko higikorak ditu, baita kirol egin eta atse-
den hartzeko interes handiko instalazio batzuk ere.
Honakook ditu: areto-futbolera eta saskibaloiarako

jokalekuak, bolatokia, frontoiak,
dutxak eta bertatzen diren ibil-
gailuen kopuru handia hartzeko
gai den aparkalekua.

Instalazio komuna duen taberna
batez eta ibiltoki batez osatuak
dira. Ibiltoki hori atsedeneleku-
aren ingurukoa eta instalazioak
elkarrekin lortzen ditu

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Burdin-gerrikoa

Hartxintzarrezko basabide
zabal bat frontoien ezkerre-
tik igotzen hasten da. Basabide
horretan zehar joan eta zuhaix-
ka-erako landaretzak estalitako
bizkar txikiaren goiko aldean
kokatuko gara.

Lurrok harturik dituzten itsas trinkoen artean zailtasu-
nik gabe aurkituko ditugu hormigoizko eraikuntza
asko, Gerra Zibilean eraikitako Burdin-Gerriko zaha-
rraren instalazioen hondakinak. Gaur egun oraindik
bereiz ditzakegu metrailadoreen zuloak eta kanoien
kokaguneak.

Bizkar hau postuak elkarrekin lortzen zituzten tunelek
zulatuta dago. Horrela, tropak leku batetik bestera

mugi zitezkeen bonbardatuak izateko arrisku-
rik gabe.

Ez da harritzekoa, toki honetan ditugun bista
ederri so eginez, toki hau kokapen militar
bezala hautatua izatea. Izan ere, estrategi
kokaleku ezin hobea izan zen.

Ganguren mendia

Ganguren mendia Botxoko iparraldean
hedatzen den mendikatea txiki honen gore-
neko kota da eta Txorieriko eskualdea bana-
tzen du, Atsedenelekuaren goiko aldetik abia-
tuko gara, aparkalekuaren gainetik, eta
Lezamako errepidea zeharkatuko dugu.
Lorbide zabal batean gora joango gara
pinuen, eukaliptuen eta pago jarri berrien
arte. Pagoek, gazteak eta goiera eskaseo-
ak direla eta, ibilbidea bista ederrekin goza-
tzea ahalbidetuko digute.

Goiko aldean pinu gorriaren mantxa ederra
aurkituko dugu, tontorrean kokatuta dauden
antena ugariak apur bat ezkututzen dituen.
Komunikazioko instala-
zioetara sartzeko erre-
pidea hartuko dugu eta,
haien artean pasata,
xenda bat aurkiko
dugu, ote zurien artean
bidea egiten duena.
Tontorrean dagoen
gutunontziaren ondoan
jarrizko garra. Gure
aurrean zabaltzen dira
Abrako bokaleraino
hedatzen diren bista
ederrak.

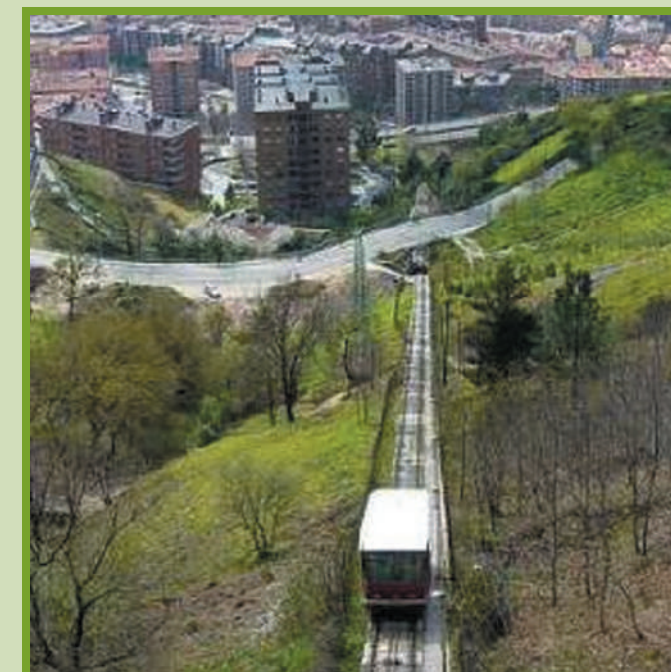
legal zabalak berriro basotu dira azken urte-
otan bertako zuhaitz ugari, zertarako-eta
ingurune honen natur eta berezko itxura
bereskuratzeko.

Artxanda eta Elorritxueta

Artxanda hiriaren iparraldean altxatzen den bizkar
berdea baino zerbait gehiago da: Botxoko parkerik
handiena, metropoli bilbotar metatuaren hauspoa.

Kotxez, bizikletaz, oinez, korrika edo funikularrez joa-
ten dira bilbotar asko egunero leku berde honetara,
atseden hartzeko gogoz. Horregatik, Artxanda men-
diak hiri handiko biztanleen atsedeneleku-eskariari
erantzuna eman ahal izateko beharrezko diren zerbi-
tzuak ditu: udal kiroldegia, jatetxeak, lorategiak, begi-
ratokiak, askaldegiak, zabuak...

Artxandatik ekialderantz zabaltzen da bizkar zabal bat
Avril eta Ganguren mendietan zehar. El Viveroko erre-
pidea leku luze honetatik pastasen da eta atsedene-
leku hartzeko kokalekuak eta hiriko zaratatik urrun naturan
egun bat ederki pasatzeko txoko atseginak lortzen ditu
elkarrekin. Ibilbidearen albo bietan hedatzen diren

JATAMENDI / BAKIO

KOKALEKUA: Mungiatik BI-3151 errepidea hartuko dugu Bakiorantz. 46 kilometroan, azken udalerri horren sarrean, Armintzarantzko saihebidetara hartuko dugu. Goitisoloalde auzoa atzean utzi eta pinu-landaketen artean gora egingo dugu errepidearen gain batera heldu arte. Gain horretan kostaren gaineko begiratoki zabala dago.

Errepidea jaisten hasi eta metro bakan batzuk aurrerago, ezkerretara desbideratuko gara. Hormigoiztatutako basabide baten zehar joango gara bizkarraren goiko kokatuta dagoen atsedenekurantz.

DESKRIBAPENA: atsedenekuak kokagune pribilegiatua du Jatako tontorretik kostarantzko mendilerroan. Atsedenekuko instalazioak eguzkitan dagoen bizkar zabal batean zehar hedatzen dira. Bizkar horretan, itsasertz kantabriarraren bista zabal-zabalekin gozamen hartu ahal dugu. Hori dela eta, ez da harrizkoa atsedenekuaren zati bat begiratoki modura egokitu eta behatzeko jesarleku askoz hornitu izana. Horrelako jesarlekuetan gozamen hartu ahal dugu Bakio herriaren, San Juan-Gaztelugatxe eta Sollube mendiaren gaineko panoramika ederrekin.

Instalazioetako gainerakoa hegala irregularrean zehar banatzen dira, leku eskuragarri ugariak aprobetxatuz. Sartzeko basabidea atsedenekuak sartuta dago eta hura hainbat aldetan zatitzen du.

Zuhaitz-espezie batzuk landatu berri dira, hala nola, urkiak, lizarrak, haritzak eta gaztainondoak. Hori dela eta, etorkizunean itzalgune zabalak egongo dira atsedenekuan.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Ibilaldia Bakioko kostaldean zehar (baselizen ibilbidea)

Bakiotik Bermeorantzko bidean El Calero begiratokia aurkituko dugu. Bertan hasiko dugu ibilaldi polit hau. Ezkerreko errepide mehar batean zehar joango gara. Kostaldearen ertzetik ibiliko gara eta Bakioko ur-araztegi berriaren ondotik pasako gara.

Puntu gorenera iritsitakoan, ibilbidea une batez albo batera lagako dugu kostaren

lerrora joateko, erpin geodesiko baten albora. Toki pribilegiatu horretatik Atxuloko labarrak ikusiko ditugu. Tokiotako alde batzuek itsasoaren gaineko 75 metroak gaindituak dituzte.

Zelaiak zeharkatu eta igoera aldapa-tsuari ekingo diogu Urizarretako landetara iritsi arte. Bertako jateetan hartuko dugun lehenengo atsedendiak indarak berrituko dizkigu. Toki horretan bi aukera ditugu Ezkerrean, jaitziera nabarmenak, irteera Eneperi jatetxean duenak, harriztatutako xenda batean zehar eramango gaitu San Juan Gaztelugatxeko baselizaren inguruetaraino.

Eskuinetara igota, Bakiotik Bermeorako errepidera irten ahal gara. Errepide horren eskuinaldetik ibil gaitezke San Pelaio baseliza berehala aurkitzeko.

San Pelaio baseliza

Baseliza horretara kotxez sartzekotan, Bakiotik Bermeorako errepidean gora joan behar dugu. 31 kilometroaren mugariaren ondotik pasata, eskuinaldeko saihebidetara aurkituko dugu, baselizara sartzeko. Baseliza hau landa berde baten gainean kokatuta dago.

Eraikuntza hau Euskadiko obra erromanikoetan ederrenetarikoa da. X. mendeko baseliza ederra da, beraren perimetro osoan dagoen zurezko gainaldearekiko atari zabalak inguratua. Ezaugarri hori Bizkaiko eliza eta baseliza askok dute amankomunean. Tenplua zabalik dago jendearentzat gurtzeko orduetan.

San Juan Gaztelugatxeko

Bakiotik Bermeorantzko errepidean gozamen hartu ahal dugu itsasertz kantabriar osoko paisaiarik ikusgarrienetako batekin.

Kostalerroa askok osatuta dago. Labar horietatik batzuetan irlatxo batzuk ateratzen dira, esate baterako, Aketx haitza; eta zenbait penintsula, esate baterako, San Juan Gaztelugatxeko, zeinen gainean finkatuta baitago izen bereko baseliza.

Goiko aldera, hots, baseliza txiki honetara hegala harritsuko 231 harmailak gaindituta sar gaitezke. Baseliza hau itsasoaren mailatik 80 metrora dago. Ez dakigu zehazki hura hor noiztik daukagun. Hala ere, leku berean XI. Mendean monasterio bat omen zegoen.

Ekainaren 24an San Juan eguna ospatzeko, tradizioko erromeria egiten da. Itsasoaren sakontasunean murgilduta dagoen Birjinaren irudiari loreak eskaintzen zaizkio, irlatxo zoragarri honen oinean azaleratzen den natur uztaietako baten pean.

GOITISOLOALDE / BAKIO

KOKALEKUA: Mungiatik Bakiorako BI-3151 errepidean zehar joango gara eta Armintzarantz joateko 46. kilometroan desbideratuko gara. Errepidean gora egingo dugu, kilometro baten buruan Goitisoloalde auzora heltzeko. Bertan baserri batzuk daude, errepidearen ezkerrean. Auzo horretan saihesbide bat aurkituko dugu, basabide bezala seinaleztatua, Jata mendiaren behealdean hartua duten zelaian artean doana.

Bostehun bat metrotara, nekosta lerro baten atzean ostenduta, atsedenekua dago.

DESKRIBAPENA: Goitisoloalde atsedenekuak landa lerrozuzena hartua du, sasinekosta-hesi sarri batekin inguratua.

Beraren barruan mahai eta erretegi talde txiki bat aurkituko dugu urki handien, izeien, astigarren eta cryptomerien gerizpean. Atsedeneku hau txiki baina atsegina da eta egun berean zelaia eta hondartza tartekatzea ahalbidetuko digu.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Jatamendi atsedenekua

Ibilaldi honek Jata mendiaren hegalean finkatutako bi atsedenekuak lotzea ahalbidetuko digu. Horretarako, Goitisoloalde atsedenekura etorri gare basabidean gora jarraituko dugu hurbileko baserri bateraino. Toki horretatik, lur-koloreko basabide batean zehar hegalean gora joango gara, pinu eta eukalituen artean. Kilometro bi egin ostean bidegurutze bat aurkituko dugu. Eskuinetara joko dugu, beheantze, eta gutxi barru egongo gara Jatamendi atsedenekuan. Bertan gozamenak hartu ahalko dugu Bizkaiko kostaren gaineko bista ederrekin.

San Migel baselizatik Jatarako igoera

BI-3151 errepidearen 45. kilometroan Bakioko gasolindegia ondoan, saihesbide bat aurkituko dugu ezkerrean. Saihesbide horrek San Migel

baselizarantz bidea adierazten digu. Bide hori pendiz gogorrek da mendilepo zabal bateraino. Mendilepo horretan kokatuta dago baseliza hori, bitxi arkitektoniko txikia.

Zumetxagako San Migel (XI. mendea) landa-erromanikoaren adibide bikaina da eta leku ederrean kokatuta dago, haritz zahar eta sendoek osatutako zuhaitzi batekin inguratuta. Multzo arkitektoniko horrek, sinpletasun handikoak, kapitul ederrak ditu absidako leihoan, kanpai-hormaren oinean. Eraikina sendotzen duten horma-bularrak sendoak ditu.

Toki horretatik Jatarako tontorrera igo gaitzeko mendizale askok erabilitako tradizioko ibilbidean zehar. Horretarako, baselizaren ondoan kokatuta dagoen baserriaren albotik abiatzen den bidea hartuko dugu. Bide hori jarraituz haren gaineko belazeetan gora joan eta pinudira sartuko gara. Orduan, igoera labur baina aldapatsuari ekingo diogu, Jata mendiaren hegal zabalean zeharkakoari. Igoera hori txilar eta ote zuriz beteta dago. Gutxi gorabe-

hera ordu erdia behar izango dugu antenaren ondoko goiko aldera heltzeko. Tontorrean, igoerako ahalegina beteko duten bista ederrekin gozatze-ko aukera izango dugu, Bizkaiko kostaren zati handi bat eta, bereziki, Bakio herriaren inguruak menperatuz.

Bakio

Udal barrutia Bizkaiko kostako leku pribilegiatua kokatuta

dago, Bermeo, Jata eta Mungia artean. Bakiok haran sakona hartua du, Bakioko kubeta, Jata eta Sollube mendien artean. Mendiok barrera bat osatzen dute zonan mikroklima berezi-berezia sortzen duena. Temperatura epelak eta prezipitazioen ugaritasuna direla eta, errazagoa da espezi menditerraniarrak haztea, hala nola, zitrikoak eta mahatsondoak; eta ospe handi eta egokiko txakolin gorriaz gozatzea.

Bakio erakargarritasun turistiko handieneko kostaldeko udalerrietako bat dugu. Duela urte askotatik udarako lekurik nahiena da bizkaitar askorentzat. Izan ere, bizkaitar askok dute bertan beren bigarren etxebizitza.

Zalantzarik gabe, Bakio bigarren egoitzako zona eta astialdirako leku bezala bihurtzea dugu kostaldeko udalerri honen egungo itxurari gehien lagundu diona. Izan ere, udatiar asko bertaratzen dira udan bertako klimaz eta hondartzaz gozatzen.

Bakiok hondartza ederra du eta bertako uhin handien ospe egokiak hura surfari askorentzako topagune bihurtu du. Egin-eginean era surflari asko bertaratzen dira hainbat herritatik Bizkaiko itsasoko uhin kizkurren gainean gozatzen.

SANTA EUFEMIA -IGOTZ / AULESTI

KOKALEKUA :

Markinan BI-3448 toki errepidea hartuko dugu Urregarai mendian hegoaldeko mazelan gora, Aulesti udalerrirantz. Meabe auzoko baserri ederretatik pasa eta errepidearen 48. kilometro gain txiki batera ailegatuko gara. Leku horretantxe saihebidetako aurkituko dugu, gure eskuinaldean. Saihebidetako adierazgarri batek adieraziko digu zein den Santa Eufemia mendirantz joateko jarraitu beharreko ibilbidea.

Basabidea hurbileko harrobi baten marmolezko bloke handien artean doa gora, eta gero eta pen-diz gogoragokoa da mendien goiko aldeko atsedenekuaren ondora iritsi arte.

DESKRIBAPENA: bedartzandiko eta Urregarai tontor harritsuen artean eratua da landa berdez estalitako mendilepo mehar eta luze bat, non mendiko egun ederrarekin gozamen hartu ahal baitugu. Horixe dugu Santa Eufemia-Igotz atsedenekuko instalazioak fin-katzen diren inguru pribilegiatua, naturarekiko ukiperako etengabeko gonbidapena.

Lekuko paisaiaren askotarikotasunak bisitariari bere neurrirako txoko asko eskaintzen dizkio: eguzkiak hodeiertzean galdu arte uzten ez dituen landa zabalak, freskura goxo eskaintzen duten pinadi zabalak

eta pagoen adaburu eskuzabalek babestutako torka babestuak.

Instalazioak bolatokiaz eta ateak udaldian irekitzen dituen taberna txikiak osatuak dira.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Urregarai / Igotz

Atsedenekua kokatuta dagoen mendilepoa mugatzen duen bi tontorretariko handiena da. Santa Eufemia baseliza goian dituen tontor txiki honen erakargarritasun handia eta goian eskaintzen zaizkigun bista zirkular zirrargarriak beste estakururik ez dugu behar ahalegin txikia gomendatzeko.

Tabernaren atzealdetik gora doa urki-etorbide baten alboko basabide bat. Harrizko bide zabala sigi-sagan hasten da gorantz hostotsuen landaketen artetik eta, geroago, nekosta sarrien arteko korridore zabaletik. Horrela, Urregarai tontorrera garamatzaten 222 harmailak igotzen diren haitzaren oinetako landa batera iritsiko gara.

Bolibar uria

Herri historiko honetara sartzeko, Markinatik Berrizeranzko BI-633 errepidea hartu behar dugu. Gero, eskuinetara joko dugu Gernikaranzko BI-2223

errepidean zehar. Errepide horren 55. kilometroan dago La Puebla de Bolibar.

Amerikarren independentzia-ko heroia izan zen Simón Bolibarren euskal arbasoak herri honetatik Venezuelara joan ziren bizitzera XVI. mendean. Haren asabek etxe errenazentista, herriko plazan haren ohorez eraikitako estatua eta haren izena duen museoa askatzailearen gure lurrarekiko loturen gogoragarriak dira.

Ziortzako Kolegiata

Ziortzako Kolegiata, Euskadiko monumentu nazionala, Oiz mendien iparraldean dago, Bolibartik bi kilometrotara eta Markina uretik zazpi kilometrotara. Bolibartik zaharberritu berri den etaroko galtzada zahar batean zehar bertara gaitezke.

Tradizioaren arabera, eliza hau X. mendean sortu zen, legendaren arabera arranoak garezurra utzi zuen leku berean. Arranoak burezurra 968. urteko Jasokunde egunean Garaiko Santa Luzia elizatik bertaratu omen zuen. Harrezkero geratu zen Kolegiatako armarran arranoa, atzaparretan garezurra zeramala.

Ziortzako Kolegiata Santiagora bidean Bizkaitik zehar zihoazen erromesen ibilbi-asko sorraziti ditu.

dean garrantzi handiko lekua izan zen. Bertan estilo gotikoko eliza, estilo errenazentista klaustroa eta abatetxea nabarmentzen dira.

Markina

Artibai ibaiaren haranean kokatuta dagoen uri honetako guneak armatxe, jauregi eta oinetxe askori eutsi die ospe handiko garai baten oroigarri bezala.

Bertako kaleetan eraikuntza interesgarriak aurkituko ditugu: Mugartegi, Maurua jauregia, Antxiatarren dorretxea...

Hirigunearen kanpoaldean, Ondarroaranzko bidean, Arretxinaga dago, San Miguel baselizak, udaletxe zaharrak eta idiprobetarako probalekuak osatua. Baselizak, oinplano hexagonalekoak, bere barnean ditu hiru harkaitz handi, elkarri eusten dioten eta santuaren irudia beneratzen den zulgune bat osatzen dutenak. Bitxitasun natural horrek legenda

SAN ANTOLIN -LEMOATX / LEMOA

KOKALEKUA:

Lemoan, Lemoatxa edo Gantzabal mendiko harrobia erreferentzia bezala hartuz, Elexondo auzoko elizaraino hurbilduko gara. Bertan hilerriarainoko errepidetxo hartuko dugu. Hemendik aurrera, 2 Kilometrotako basabideak arazorik gabe eramango gaitu atsedenekuraino.

DESKRIBAPENA:

San Antolin-Lemoatx atsedeneku hau Gantzabal mendiko tontorraren eta Gurutze-bideko begiratokiaren artean dagoen mendilepo zabalean kokatuta dago. Leku eguzkitsua, gerizatu eta babestua da, arte eta pagoek osatutako basotoxozainduaren pekoa. Inguruetan artadi kanabiarra eta intsignis pinudia daude.

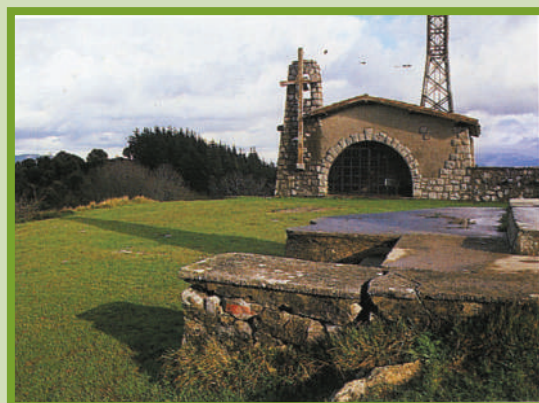
Atsedenekuak hesia du, eta inguruko bide-
txoak hartu ahal izateko hainbat pasabide. Bidetxokotako bat tontorrera heltzen da.

Atsedenekuaren kokapen pribilegiatuari esker, Bizkaiaren gaineko panoramika zabala dugu: Jata, Sollube eta Bizkargi mendiak, Arratiako harana (urrunean Gorbeia ikusten dela), Aramotzeko haitzlerroa (Urkiolako Parke Naturalean integratua), Oizko bizkarra, eta hurbilagoko Galdakao eta Basauri udalerriak, Ganekogorta mendia eta Bilbo Handiaren zati bat.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Lemoatxa/Gantzabal mendia (363 m)

Mendi honetara helduko gara atsedenekutik bista zabala osatzeko.

Hesia zeharkatu eta eskuinetara joko dugu. Eskailerak igo ostean, tontorrera helduko gara. Eguzkitan dagoen lautada batez ari gara. Lautada horrek harrioinarria du. Oinarri horren gainean jaikita dago San Antolini eskainitako baseliza, baita hormigoizko gurutzea eta antena ere.

Gurutze-bideko begiratokia

Atsedenekuaren ezker aldeko bizkar txikira sartzeko, bidexkari jarraitu diogu. Bidexka hori pini eta arte artean doa gaineraino. Bertan bukatzen da Lemoan hasten den gurutze-bidea.

San Antolin baseliza zaharra

Atsedenekutik bertaratzeko hamabost bat minutu behar izango dugu.

Lehenengo eta behin, Lemoatxa gainetik pasako gara. Bertatik pendiz gogorreko bidexka hartuko dugu, arteen artekoa. Baseliza, oso zaindua, landa baten erdian dago.

Gurutze-bidea Lemoatik

Ibilbide honek lehen deskribatutako guneak bisitatzea ahalbidetuko digu eta ibilaldi lasai eta laburra da, 45 bat minutukoa.

Gurutze-bidea Lemoako Elexondo auzoko elizan hasten da. Bertatik hilerriaraino errepide hartu behar dugu. Bertatik aurrera basabide hormigoiztatuari jarraituko diogu baseritik hurbil egon arte.

Eskuinetatik, beste basabide batean zehar joango gara. Basabide horrek, aldapa leunekoak, San Antolin baselizaraino eramango gaitu. Haren atzetik abiatzen da pendiz gogorreko bidexka bat. Bidexka hori arteen artean Lemoatxa mendiaren tontorrera heltzen da. Mendi horren gailurrean gutunontzia eta baseliza berria daude. Bidexkan aurrera jarraitu dugu San Antolin-Lemoatx atsedenekura jaitsi arte, eta hurrengo bizkarrera igoko gara.

Bertan bukatzen da gurutze-bidea.

Lemoa

Bizkaiko udalerri hau Durangaldeko eskualdean kokatuta dago, Arratia eta Ibaizabal ibaien elkargunean. Beraren inguruko mendietan karrizko materialak nagusi dira. Materialon bitartez, hots, haiek ustiatuz, zementuaren eta eraikitzeko materialen industria garrantzitsua sortu da. Bertako auzoetatik Aramotz mendigunera sartu ahal gara. Aramotz mendigunea Urkiolako Parke Naturalean sartuta dago. Ibilaldirako gunerik interesgarriena Belatxikieta dugu.

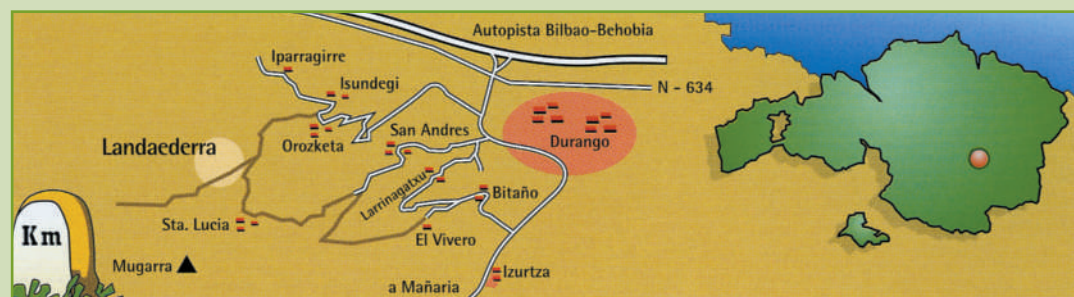
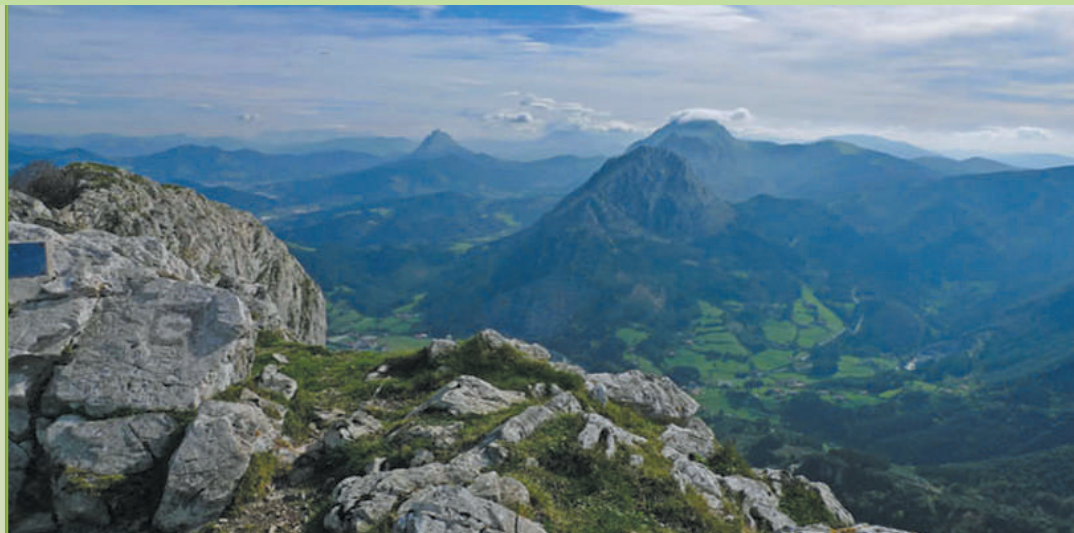
Elexondo auzoan, Andra Mari eskaintako parroki eliza dago, 1758an zabaldua. Honakook ditu: gangadun nabe bat, hiru aldare, ataria albo banatan eta dorre ederra aurrealdean.

LANDAEDERRA / DURANGO

KOKALEKUA :

Durangoko ingurabidetik Gasteizerantz, eskuineko irteera hartuko dugu, Orozketa auzoranzkoa. BI-4331tik igoko gara eta sigi-saga egingo ditugu larre berdeen eta baserri sendoen artean, auzoaren goiko aldeko Santiago basilizara heldu arte, zein gaur egun aurri-egoe-ran baitago. Asfaltoak pinudiaren sarrerara eramango gaitu. Har-txintzarrezko basabide batetik jarraituko dugu eta, kilometro bat baino gutxiago egin ostean, Landaederra izeneko atsedeenlekuaren ondorra helduko gara.

txitasun batzuk eta Urkiolako Parke Naturalean egoten garren aldian jarraitu arautegia azaltzen dizkigu.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Santa Luzia auzoa

Santa Luzia auzora joateko, atsedeenlekutik Durangorantz jaitsi eta pinudira sartzen den basabide bat

Ibilbide atsegin hau durangar askok erabiltzen dute osterara edo ariketa fisikoa egiteko. Ibilbide honek Santa Luzia auzo txikia eza-gutzea ahalbidetuko digu. Auzo hau baserri zainduen talde txikiak osatuta dago. Baserriok Mugarra haitza-ren kareharri-puska izugarriaren iparralde itzaltzuaren oinean pilatuta daude.

Mahai eta erretegi-rik gehienak ezpondaren goiko aldeko landa goxo batean banatzen dira, bertan hazten diren pinu lerdenen gerizpean.

Taula azalgarri batek osatzen ditu instalazioak. Berak atsedeenlekuaren egoera, zonaren bi-

Antzinatek, haitzerako igoera klasi-koa Durangotik abiatzen zen eta leku hau zeharkatzen zuen. Santa Luziako trokarte malkartasun gora joan eta Mugarrakolandako landa zabaletara heltzen ziren. Bertatik, gandor zorabiagarrian zehar, tontorrera heltzen ziren. Gaur egun, mendi-bide berriak egiteak haitzerako sarbideak erraztu ditu eta ibilbide zahar hori, xarmaz betea, mendizale askok ahaztua da.

Mugarrako eta Aramotzeko harrobiak

Atsedeenlekuaren gaineko barrera batek ibilgailuei eragozten die Urkiolako Parke Naturalaren barrura sartzea. Kotxea aparkatuta uzteko ordua dugu, baita naturaz oinez gozatzekoa ere.

Basabidean zehar, gaur egun erabiltzen ez diren marmolezko harrobi zaharretaraino joango gara. Kareharri bloke erraldoien artean osterara egingo dugu eskualdearen bista ederrak aurrean ditugula. Harrobiaren albo batetik igotzen da Aramotzeko bihotzera sartzen den-xenda mehar bat. Aramotz Bizkaiko haitzlerrorik eder eta ezezagunenetakoa dugu. Aramotzeko paisaje karstikoa, malkartsua eta izarigabea da, zulogune

eta muinoz betea. Bertako muinoen artean ibarbide meharak zabaltzen dira, ibilerrazak eta, sarritan, bide zaharren taxuketari jarraitzen diotenak.

Orozketa auzoa

Atsedeenlekurako sarbideko Orozketa auzo txikia zeharkatuko dugu, larre berde eta zabalez inguratua. Auzo honetan baserri gutxi daude, eder-ederrak, eskola zaharrak inguratzen dituztenak. Eskolok gaur egun auzokoentzako gizarte etxe bezala birmoldatuak dira.

Baserri datorren artean osterara egitea ona dugu, zertarako-eta haien arkitektura izugarriaz gozatzeko. Haietako batek badu Udal Aurrezki Kutxaren 1978ko lehiaketako artapen-saria.

Haietako gehienak harri-hormaz eraikita daude, harlanduzko bazter, leiho era arkuekin. Baserri-rik gehienetako fatxada nagusia hegoaldeari begira dago. Era berean, baserriok sarrerako arku zabalak dituzte. Batzuek arku bikoitza eta tailatutako armari ederrak dituzte beren aurrealdean.

SAN ROKEBURU / DURANGO

K O K A L E K U A :

Durango Ezkurdi plazatik San Agustinalde kalean zehar Arte eta Historia Museorantz abiatuko gara. Bertan eskuinetara joko dugu San Roke kaletik. Ingurabidearen petik pasako gara eta gora eta ezkerretara egingo dugu, Larrinagtxu auzorantz. 200 km egin ostean, San Rokeburu atsedenkura helduko gara.

DESKRIBAPENA: atsedenkua argiki berezita-ko bi zonatan banatuta dago. Lehenengoa Larrinagtxu auzora igotzen den errepidearen eskuinaldean aurkituko dugu, haritz gorriek osatutako basotxo eder baten itzalpeko zelaian txiki batean. Haritzok beren frondeak hegalean behera zabaltzen dituzte, auzoari izena ematen dion hurbileko errekaraino.

Atsedenkuko gainerakoa goraxeago kokatuta dago, baina bertaraino zelaian zehar sartzea ezinezkoa da. Izan ere, bertatik harizti ederrak estalitako ezpon-
da maldatsual bereizten gaitu.

Metro bakan batzuk atzera egingo ditugu errepidetik, eskuinaldean estrata asfaltotatu bat aurkitzeko. Estrata horretan gora egiten du aldapa batek. Aldapa horretan gora joan eta berehala egongo gara atsedenkuko alde zabal eta eguzkitsua baten ondoan. Zona hori bi zatitan zatitzen da. Eskuinaldean, instalazioek akazia lerdan batzuen talde baten geriza bilatzen dute. Ezkerraldean, gainerako mahai eta erretegiak lur zerrenda luze batean zabaltzen dira. Bertan Mugarren bista ederrak ditugu.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK Bilaño auzoa

Atsedenkua goiko aldetik hasiko dugu ibilaldi eder bat, hartxintzarrezko basabide batean zeharka-

koa. Basabide hori errepidearen ezkerretatik abiatzen da eta mahai eta jesarlekuz horitutako landa zabal batean amaitu. Leku hori orain gutxi arte udalerriaren hiri-hondakin solidoen hondakindegia izan da, baina, berreskuratzeko plan handi bat esker, Durango uriko begiratoki eder bihurtu da.

Landaren eskuinaldean bidexka mehar bat doa pinudirantz. Bidea garrantzitsuagoa izango da gorago. Laster, pago zahar baten enborren ondoan, bidea adarkatuko da.

Larre eta pinu-birbasoketen artean Bilaño auzora hurbilduko gara. Haritz zaharren etorbide txiki batek herrixkarako sarbidea emango digu. Herrixka mendikateatxo pribilegiatu baten goiko aldean kokatuta dago. Mendilerro horretan Durangaldeko mendien gaineko ezohiko perspektiba hunkigarria daukagu.

Eskuinaldean, auzoaren sarreran, Zabala edo Palazio baserria aurkituko dugu, bere tamaina handiarengatik eta beraren aurrealdea estaltzen duten adreiluen laranja kolorearengatik ezagutu ahal dena. Bizkaiko baserriaren adibide eder hori XVI. eta XVII. mende-

tako arkitekturari dagoiko. Solairu nagusiko karraujan Zabalarren armaria ikustea dago.

Durango

Durango, Durango merinaldearen bihotza, Ibaizabal ibaiko haranean kokatuta dago. Beronen kokapen estrategikoak merkataritzako garrantzi handia eman dio historian zehar. Uria noiz sortu zen ez dakigu zehazki. Hala ere, historialaririk gehienek hura XII. eta XIII. Mendeen artean sortua dela diote. Bertako alde zaharreko karrika meharretatik osteria eginez gero, monumentu eliza eta paregabe-ko eraikin asko ikus ditzakegu, ertaroko ur honen historia hurbilagotik ezagutu nahi duenarentzat bisitatu beharrekoak direnak:

Kurutziagako Gurutzea: urkiko bitxi arkitektoniko goren da. Gurutzadura hau XV. Mendearen hondarretan eraiki zen heresia zelatzeko ikur bezala. Monumentuak, barrokismo gotiko nabarmenekoak, Pasioaren ikurrekiko Gurutze-ko zuhaitza irudikatzen du.

Uribarri Andra Mari eliza: uriko zaharren erdian kokatuta dagoen XV. Mendeko eliza honen aurrean Bizkaiko elizetan ohikoa den atari zabala dago. Haren arkitekturan uztartuta daude hainbat estilo, hala nola, gotikoa, errenazentista eta barrokkoa. Berako erretaula ederrean Uribarriko Ama Birjinaren irudi gotikoa ageri da. Uribarriko Ama Birjina Uriaren zaindaria dugu.

Tabirako San Pedro eliza: izen bereko auzoan kokatuta dagoen eliza hau Bizkaiko elizarik zaharrena omen da. Jatorrizko hondarrak XII. Mendekoak ditu.

Mikeldi idoloa: harrizko irudi honek lauhazkaduna irudikatzen du. Dirudienez, erromata-

Etxaburu dorrea. (Izurtza).

rena baino lehenagoko garai-koa da. Asmatzen gabiltza beraren esangura erlijiosa, hiletakoa edo banatzeko mugarri-zentzuko den.

Santa Ana Arkua: estilo barroko arku hau ertaroko hiria inguratzeko harresian antzina zabaltzen ziren sei arkuetarik dirauen bakarra da.

Izurtza

Izurtzara heltzeko hiru kilometro inguruko ibilalditxo bat egingo dugu. Jolasaldeko goialdean, iturriaren ondoan, hurreko baserrira gorantz doan errepide hasiera duen tokitik hasiko gara. Haren atzekaldetik aldai-zabal batek pinudian barrurantz eramango gaitu. Berehala, konifera garaiek lekua egingo diote haritzpagoz osaturiko baso eder bati, bertan lurrean zutik sartutako harri batzuk ikus ditzakegula. Mugarrioz Izurtzako Udalerr osoan zehar, bertako lurrak eta Durango eta Mañarrikoak banatzeko jarriak izan ziren.

Basoa igaroan ondoren errepide txiki bat hartuko dugu ezkerretara. Estrata honek, bestalde, isurbidera eramango gaitu, bertatik Durangaldeko gailurren aurrealde zorrotzak ikus ditzakegula. Baratz eta baserri artetik zehar helduko gara Izurtzara.

Bertako ingurumarietan armatexe garrantzitsuak ikus ditzakegu, oso ospetsua dela, dudarik gabe, Mañarritik hurbil Mugarriko Harkaitz handiaren barrenean aurkitzen den Etxaburu dorrea. Harkaitz barru huts batean jasoa Antonio Pio Enperadorearen garaian eraiki izan zen eta geroago Enrike IV.ak lurrera botatzeko agindua. Behin eta berriro eraiki izan ondoren, gaur egun daukan egitura Bizkaiko Foru Aldundiak birmoldatuz aginikoa da.

NEBERONDO / DURANGO

KOKALEKUA :

Durango Ezkurdi plaza-tik San Agustinalde kalean zehar Arte eta Historia Museorantz abiatuko gara. Bertan eskuinetara joko dugu San Roke kaletik. Ingurabidearen pean pasa eta pendiz gogorreko errepide mehar batetik igoko gara. Errepide horrek, baserri eta larren artean, San Andres auzoa zeharkatzen du. Beraren goiko aldean baseliza txiki bat aurkituko dugu, eta, aurrerango, errepide meharrek hartxintzarrezko basabide bati egiten dio leku. Basabide horrek pinudira sartuko gaitu. 600 metro egin ostean, basabidea adarkatuta ikusiko dugu. Ezkerretara joko dugu, beste bidegurutze bat (300 metro aurrerago) aurkitu arte. Oraingo honetan eskuinetara joko dugu eta, kilometro bat gorantz egin ostean, Neberondo atsedenekura helduko gara.

DESKRIBAPENA: gogora ekar dezagun, batez ere, Neberondo atsedenekua Urkiolako Parke Naturalaren mugen barruan kokatuta dagoela. Atsedenekuaren sarreran kokatuta dagoen informazio-taula batek ingurune pribilegiatu honetan sartzen garenean bete behar dugun arautegi espezifikoaz azaltzen du.

Zalantzarik gabe, elurzuloa da elementurik ordezgarriena. Berau atsedenekuari izena ematen dion kupuleraiko eraikuntza bitxia da. Inguruko mahai eta erretegiak lurraren irregulartasunak finkatzeko probetxatzen dituzte. Zerbitzuotako batzuk hurbileko pinudiaren eta berriro landatutako pinu eta pagoen alde bat babesten duen alabrada baten artean banatzen dira.

Pinu eta pagoen alde hori inguratu eta beraren ondoan jaisten den bide belartsu batean behera joanez gero, ibarbide txiki baten hondoko iturrira helduko gara. Ibarbide horren gainean mahai eta erretegi batzuk finkatuta daude.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Elurzuloa

Izoztegi hau gure mendietan beste garai batzuetan nagusi izandako elurzuloetako bat da. Haiek neguan botatako elurra gordetzeko balio zuten. Horrela, inguruko herriek izotza denbora luzeagoan izan zezaketen.

Elurzulootako batzuk udalenak ziren eta haien ustiapena urtean behingo enkantearen arabera zen. Errentariak elur-putzuak bete beharko zituzten peoiak kontratatzen zituen. Peoi horiek elurzuloa zaindu eta izotza ebaki

behar zuten erosleentzat.

Gaur egun, izoztegi honen zulo sakona zigilatu izan da eta beraren goiko kupula, harlanduz egina, aterpe modura egokitu da. Haren barruan erdiko kebidea dago, jesarleku batzuek inguratua. Hori guztia ganaduari sartzea eragozten dion ate birakari batek babestuta dago.

San Andres auzoa

Atsedenekura sartzeko errepidea baserri sendoen artean doa. Baserriok Mugarrako tontorretik Ibaizabalgo haraneranzko hegazabalean zehar banatzen dira.

Goiko aldean, haritz talde txiki baten itzalpeko leku atseginean, San Andres baseliza aurkituko dugu, auzoari izena ematen diona. Leku eder honetan Durango udalerriaren gaineko bista ederrak ditugu.

Mugarra

Atsedenekua Mugarrako haitz harrigarriaren oinean kokatuta dago. Mugarrako haitzaren irudia bereziki ederra da, ekialdetik ikusita. Mugari erraldi baten antzekoa da. Beraren iparraldean atsedenekuaren gainean bere handitasun osoan agertzen den oso alpada nabarmenak osatua da.

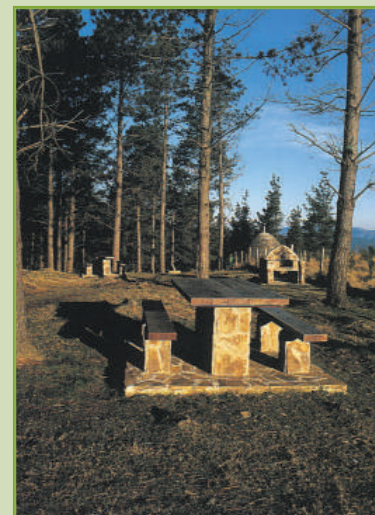
Hegaz horretan oraindik dirau sigi-sagan gandorreraino igotzen den xenda zahar batek. Xenda horrek meazulo batzuk elkartzen ditu, haitzean ezkutatuak. Berauetatik mea ateratzen zen antzina. Horman lasaitasunez begiratzuz gero, zulgune txiki bat ikus dezakegu, eta, beraren barruan, meaz kargatutako bagonetak jaisten ziren kablea bermatzen zuen zurezko egitura pipatua.

Bilaño auzotik, errepideak gora jarraitzen du Mugarrako hegaletan zehar mintegiko instalazio-etaraino.

Leku horretan baso-etxe bat dago, eta, beraren aurrean, uhaska bat, iturria eta errotari batez eraikitako mahai bat dituen. Inguruan genero ezberdineko baso-espezieak daude. Bariatea da nabarmendu behar dena, eta ez zaigu zaila izango, urkia, lizarra, nekosta, izeia, alertzea eta abar ezagutzea. Zuhaitzen gida erraz batekin joanez gero, gozamina har dezakegu zonan dauden kanpoko eta bertako espezie ugariak identifikatzen ikasiz.

Mintegirako ibilalditxoa

Zona praktikagaitzenetan, harritsuetan edo pendiz handikoetan diraute artadi kantabiarreko landek, jatorrizko basoaren hondakinak. Hondakinak berez interesgarriak dira naturari begira. Erlikiak dira, beraien jatorria egungo klima-ezagarrien ezberdinak diren klima-ezaugarriekiko garaietakoak baita. Hori dela eta, haiek leheneratzea, moztuak edo erreak badira, oso zaila da eta beharrezko da haiei ekosistema hauskor eta baliozko bezala eustea.

ARLUZEAGA / GARAI

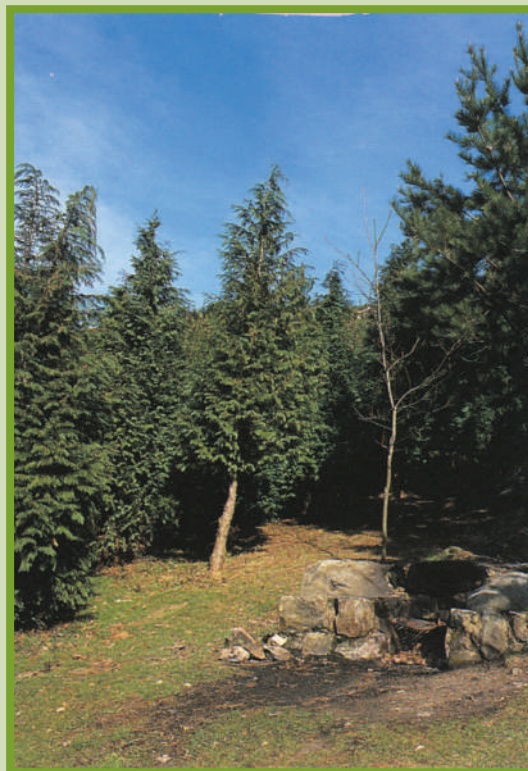
KOKALEKUA: garaitik Goiuriranzko errepidea hartuko dugu. Kilometro bat egin ostean, eskuinaldean saihebidetatu bat aurkituko dugu, zeinetan "Oiz mendia" irakur baitezakegu. Saihebidetatu horretan gora joango gara, pagadi motz zahar bat zeharkatuz, eta geroxeago Arluzeaga atsedenekua aurkituko dugu.

DESKRIBAPENA: atsedenekua lurra hainbat zonatan zatitzen duen basabidegurutze batean kokatuta dago.

Erdiko aldean aterpetxe bat aurkituko dugu eta ate birakari batetik aterpe-txeratu gara. Haren gainean, baso-armarriarekin tailatutako harrizko arku bat dago. Eraikinak zona itxia eta beste zabal bat ditu. Azken zona hori edonork erabil dezake eta bertan mahai bat, aulki bat eta kebidetatu bat daude. Haren atzealdean atsedenekuko instalazio batzuk aurkituko ditugu, nekosta-hesi trinko batek inguratutako esparru txiki batean. Nekostek toki honi izaera isolatu eta lasaia ematen diote.

Atsedenekuko beste bi zonek lur zati zabalagoak hartuak dituzte albo bietan. Leku horiek zabalagoak dira eta tokiotan zona eguzkitsua zabalak daude. Bertan baso askotarikoa dago: izeiak, urkiak, arteak, haritzak, nekostak, alertzeak, pagoak...

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Durangoko Merinaldea

Garairanzko BI-3341 errepidean gora joanik, 39. kilometroa gauditu, ezkerrean Gerediagako San Salvador basiliza aurkituko dugu, Durangoko Merinalde zahararen Batzar etxea. Bertan eskualde honek, Bizkaiko Jaureritik bereizita baitzeuzkan Batzar Nagusi berezkoak, egiten zituen batzarreak.

Bertako landa txiki batean, Merinaldearen erdialde geografikoan, gaur egun desagertuta dagoen Gerediagako harizpean, mugarri latzen gainean zirkuluan eserita, Abadiñoko, Berrizko, San Agustin Etxebarriko, Mallabiko, Mañariko, lurretako, Garaiko, Zaldibarko,

Arrazolako, Axpeko, Izurtzako, eta Apata monasterioko elizateek egiten zituzten beren batzarreak Bazkotan, Mendekos-tetan eta Gabonetan.

Garai

Bizkaiko udalerri txiki hau Durangaldeko eskualdeari dagokio eta Oiz mendiaren hegoaldeko hegale zabal eta eguzkitsuan kokatuta dago. Biztanleak sakabanatutako gunetxiki-tan taldekatuta daude. Guneok larre zabalek, birbasoketek eta artadi txikiak banaduta daude.

San Juan parrokiaren eta San Miguel Goiaingeruaren parrokiaren artean baserri dotoreak daude, San Miguel auzoa osatzen dutenak. Auzo hori udalerriko hiriburua da. Bertako landa-arkitektura jorian Garitaio edo Garagoitia jauregia nabarmendu behar da. Jauregi itxurako baserri honek bere fatxada itzelean ataritzar zabala erakusten du. Ataritzar honen gainean, harrian tailatutako inskripzio handia dago, haren 1574ko berreraikuntza agertzen duena.

Udalerri honen eta inguruko paisaien edertasuna inspirazio-iturri zen bertako bi auzotarrik ospetsuenentzat, Zubiaurretar pintorrentzat alegia.

Momoitioko San Juan Bataiatzailea

Toki honetara hurbiltzeko, Goiuriranzko errepidea hartu eta ezkerretara jo behar dugu, kilometro erdia pasata, baselizadun goialde batean. Berehala helduko gara XII. Mendeko Momoitioko San Juan Bataiatzailearen basiliza kokatuta dagoen lekura.

1982an egindako zulaketetan goi-ertaroko hilobi asko, zaramikak, zilarrezko eraztunak eta abar, XII. Mendearen bukaera-

tik XIV.aren hasierara artekoak izan daitezkeenak.

Eraikin eder hau haritz eta artez inguratuta dago eta, bere kokapena pribilegiatuarengatik, Durangaldeko eskualdea ikusteko panoramika egokia eskaintzen digu.

Etxeitako artea

Ez da harritzekoa udalerri eder honen inguruan zuhaitzi txikiak aurkitzea, antzina hegale hauen zati handi bat estali zuten artadi zabalak gogora ekartzen dituzten zuhaitziak alegia. Gizakiak mendeetan zehar errotik aldarazi du paisaia. Arboladi eroankorrotako batzuk larre artean gordeak izan ziren eta adaburuak handiagotzeko arauz moztuak. Horrela, haien ezkurgintza areagotu zen, baita ganadua babesten zuen itzala ere. Arboladion artean Etxeita baserriko arte itzela nabarmendu behar da, 60 metrotik gorako perimetroa duena. Esaten denez, beraren adaburupean abaroen hirurehun arditik gorako artaldea egon daiteke.

ARETX-AMERIKANOETA / BERRIZ

KOKALEKUA: garaitik Goiuriranzko errepidea hartuko dugu. Kilometro bat egin ostean, galtzadaren eskuinaldean, "Oiz mendia" adierazten duen saihebidetako bat aurkituko dugu. Saihebidetako gora joango gara Arluzeaga atsedeneraino. Bertan basabidegurutze bat aurkituko dugu. Eskuineko basabidetik jarraituko dugu. Basabidea hasieran asfaltotzatuta dago, eta, gero, hormigoizatuta. Oiz mendiaren hegalek sigisagan joango gara. 3,5 km egin ostean, seinaleztatutako bidegurutze batera ailegatuko gara. Eskuinetara joko dugu, Losakantaretarantz. Hartxintzarrezko basabide zabalarik jarraituz, bertatik kilometro bat eta bostehun metrotara dagoen Aretx-Amerikanoeta atsedenera ailegatuko gara.

DESKRIBAPENA: atsedenera Oiz mendiaren hegalean goiko aldean kokatuta dago, karkaba txiki baten ondoan. Bertan bukatzen da zuhaitziaren lerroa, harkaitza eta zuhaitza-landaretza nagusi diren babesik gabeko paisaia malkartsuari lekua utziz.

Aretx-Amerikanoeta baratze ederra da. Beraren euskarazko izenak adierazten duenez, harizti gorriaren barnean kokatuta dago. Horrelako haritzaren hosto handiek lurra estaltzen dute eta udazkenean instalazioen zati bat ezkutatu dute.

beheko zonan harritzko iturri bat aurkituko dugu alaiak jaisten den erreka txiki baten ondoan. Errekak orbelen artean egiten du bidea.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK Oiz mendiako igoera

1.026 metro gora den mendi mitiko honen tontorrera heltzeko, sartzeko basabidean atzera kilometro bat eta bostehun metro egin behar dugu, basabide nagusira ailegatu arte. Basabide nagusitik jarraituko dugu goiko aldearantz. Laster utziko dugu baso-zona. Bertan, gure aurrean, hareharri-harrobi zabalak irekiko dira. Haiei eutsita daude elorri zuria zuhaixka eta haritz batzuk, arboladi txikietan taldekatuta hazten direnak.

Azaleko isurketa ugari da luraren izaerarengatik. Euri ura ez da iragazten geruza sakonagoetarantz: indarrez jaisten da azalek, eta erreka txikiak erazten ditu, beren urak haranerantz bidaia-tzean lotzen dituztenak.

45 minutu behar izango ditugu mendilerroa iristeko. Bertan, San Kristobal basiliza xumea dago, kanpandorre eta kanpai-hormarik gabea. Teilatuen erpineko burdinazko gurutz txiki bayek bakarrik bereizten du hura artzain-txabola batetik. Basiliza horren atzealdean, erabili ahal den estalgune txiki bat dago, mahaia eta kebidia dituen. Txoko horretan babes

bilatu ahal dugu, euria bada. Ur faltarik ere ez dugu izango. Bertatik hurbil, iparraldeko hegalek itzaltsuan ezkutatu-ta, iturri txiki bat dago, "Oizko iturria" izeneko. bertan ura edan dezakegu, egarri bagara.

Ibilbideak azken aldapei ekiteko prest dagoen basabide zabaletik jarraitzen du. goi-bizkar luzea lasaikiro hedatzen da ekialderantz, Trabakua mendeteraino. Goiko aldean, lurra turbosoa da. hori dela eta, txilarra ugari da. Txilarra sasitza trinkoetan taldekatuta hazten da. Horrelako landareak loratzeko aroan, mendia kolorez jantzia da udaberria agurtzeko.

Azken metroak liken horiek estalitako hareharri-blokeen artean gora egingo ditugu. Bistak ugari dira eta antena ugari egoteak ere ezin dio baliorik kendu gure oinetan zabaltzen den paisajeari.

Harizti gorria

Ez da beharrezkoa oso urrutzea, atsedenera ingurutik ibilaldi gozoa egiteko. Barruan gauden ingurunea leku egokia da gure basoen edertasunaz gozatzeko. Hariztia-ren barne-tik ibiltzea me-rezi du. Bertan haizeak adarrak astintzean egiten duen

soinua entzun dezakegu, baita txorien txorrotxioa eta gure oinpeko hosto handien karraska ere. Ikus ezazue atsedenera behera doan erreka txikiak harkaitzen artean bidea nola irekitzen duen. Orbelak pilatzen dira eta ura geldirik dagoen dike txikiak osatzen dituzte. Berau du bizileku egokia gure geografian dagoen urlehorrerako batek, arrabioak.

5 zenbakiko BTT-zirkuitua

Mendi-bizikletaren zaleentzat garai kirol-jarduerak hau praktikatzeko ezin erkatuzko esparrua da. Hegal zabalek eta basabide ugariak ibilbide ezberdinen artean aukeratzeko aukera ematen digute. Mendi-bizikletaren zalerik gehien dituen ibilbidea Bizkaiko Foru Aldundiaren 5 zenbakiko BTT-zirkuitua da, Oiz mendiaren hegoaldean zehar 13 kilometro egiten dituen eta atsedenera ondotik pasatzen dena. Animatuena tontorrera bizikletaz igoen saia daitezke. Ibilbidean zehar inguruen panoramika ederrak izango ditugu.

ALDAZITALA / ABADIÑO

KOKALEKUA: aldazitala atsedenekua Otxandio Urkiolako mendetearekin duen BI-623 errepidearen albo bietan aurkituko dugu, mendate horretara heldu baino kilometro bat lehenago.

DESKRIBAPENA: atsedeneku hau errepideak bi zatitan dago eta lur zabal hartua du Urkiolako Parke Naturalaren mugen barruan. Duela gutxi birmoldatua izan da bera bisitatzaren duten txangozale ugariak hobeto hartzeko.

Aldazitala atsedeneku alderik txikiena mendateko errepideak eta sartzeko basabideak mugatuta dago. Aparkalekua du bere luzera osoan. Hala ere, mahai eta erretegiak antolakuntzak, lurreko bazterrez baliatzen denak, eta pago zaharrek eta haritz hostotsuek babestuta egoteak zaratak gure egonaldia nahastea saihesten dute.

Aldazitalako zonalde nagusiak du azpiegiturarik handiena, bai bere ekipamenduan bai zuhaitzi-barietatean. Bertako oihanpean zuhaitz- eta zuhaixka-espezie batzuk ikus ditzakegu. Elorri zuriak eta gorostiak nabarmentzen dira. Mahai eta erretegiak zuhaitzipean taldekatuta banatzen dira. Mahai batzuk eguzkitan daude zuhaitz txikien aloban, Saibiko tontorraren gaineko bista ederrak eskaintzen dituztelarik. Beste mahai batzuk paguen adar luzean argitarpean daude. Xirripa batzuek atsedenekua zeharkatzen dute. Errekastook zurezko zubitxoetatik zeharka ditzakegu. Multzoa Aldazitala ingurua eguna pasatzeko oso toki goxoa izateko lagungarri da.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Aldazitala -Toki ALAI ibilbide botanikoa

Ibilbide hau gomendatua da atsedenekuaren sarreran kokatuta dauden informazio-tauletako batean. Bertatiko ibilbidean hainbat landare mota eta zuhaitz asko daude, gehienak neurri handikoak eta urte askotakoak direlarik. Ibilbidean zehar ekosistema eta zuhaitziekiko dibulgaziozko taulak agertuak dira, erabilera eta aprobetxamenduko landare-datuak eta espezieekin lotutako bitxitasunak eskaintzen dituztenak.

Ibilbidea atsedenekuaren sarrera nagusian hasiko dugu. Haren barruko basabide eta bideei jarraituko diegu. Toki Alaira igotzeko, atsedenekutik irteten den eskuineko basabidea hartu beharko dugu, ate bat

zeharkatuz. Legal zabalean zehar neurri handiko hagina aurkituko dugu, Harrera Estera heldu baino lehentxoago.

Toki Aalai edo Parkeko Harrera Etxea

Urkiolako Parke Naturaleko Harrera-, Informazio- eta Interpretazio-zentrua Toki ALAI izenekoan bilduta dago. Toki ALAI hau Saibi mendiaren hegalean kokatuta dago. Zentru horretara sartzeko, Urkiola mendatetik abiatu behar dugu, jatetxeen arteko basabide batean zehar. Bertan inguruko jarduera eta tokiei buruz behar edo nahi dugun informazioa aurkituko dugu. Gaitera, ikus-entzunezko batzuekin gozamen hartu ahalko dugu.

Urkiolako Santutegia eta beraren ingurua

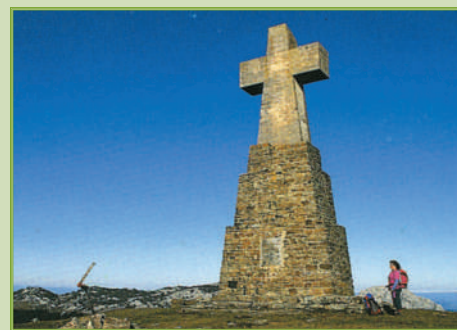
Paduano San Antonio Santutegia antzinatik izan da gogo-deboziorako zentrua, bizkaitarrena bakarrik ez, baita gainerako euskal herritarrena ere. Egun dagoen basilika XIX. Mendekoa eta José Maria Bastera arkitektoak egin da. Bertako jai-egunak garrantzitsuenak honakook dira: urtarilaren 17^a, San Antonio Abatearen eguna; eta ekainaren 13^a, Paduano San Antonio eguna. Santutegi hau San Antonioaren izenari eskainita dago.

Santutegiari datzekion apaizaren etxearen eta beste etxe baten arteko habitaten da harbide bat. Harbide hori, pagadi zahararen pean, Santa Apolonia basiliza txikiraino doa. Baseliza horretatik iturri emaritsua ateratzen da.

Tradizioaren arabera, zurrutada bat uretan, aitagurea errezatu eta ermitari buelta bat eginez gero (hori guztia hiru ldiz eginik), ez dugu haginekin arazorik izango urte osoan.

Sabtutegira sartzeko errepidetik heldu baino lehen, erres galtzada zaharretik desbideratu gara. Bertatik ailegatzen ziren Santutegira Mañaria eta Atxartetik igotzen ziren erromesak. Santa Apolonia gal-tzada Otxandio aldetik zetozenek erabiltzen zuten. Bide pago eta haritzen pean Cristo Santuaren basilizaren ondotik pasa eta gurutze-bideko begiratokira heltzen da. Begiratoki horretan, Durangaldeko mendien bista harrigarriaz goatzeko aukera dago. Honakook nabarmatzen dira: Untzilla paregabea eta Alluitzetik Anbotorako gandorra (*"Damaren irudia"* izenez ezaguna).

Santutegiaren ondoan, eta pagadi-hariztiak babestuta, mahai eta erretegiak estrategikoki banatzen dira eta Santutegi atsedenekua osatzen dute. Era berean, bertan haurrentzako jolasak aurkituko ditugu.

Saibi mendia

30 minutu inguruko igoera laburrean panoramika zabalak aurkituko ditugu, Urkiolako eta Gorbeaiako

Parke Naturalenak.

Urkiola mendatetik Toki Alairanzko errepidea hartuko dugu. Lehenengo bidegurutzearan eskuinetara joko dugu. Larre eta koniferoen artean gorantz egingo dugu Sakonandiko pagadien mugatik. Saibi gain zabalera iritsi arte. Bertan harrizko gurutze handi bat dago. Gurutze handi horregatik ezagutu ahal dugu Saibi gaina urrutitik.

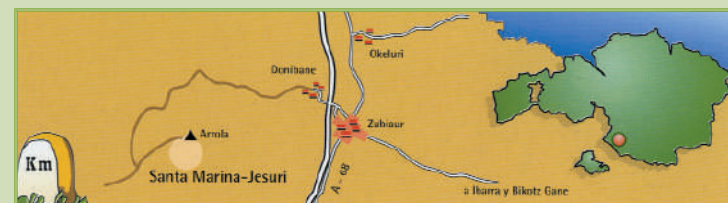
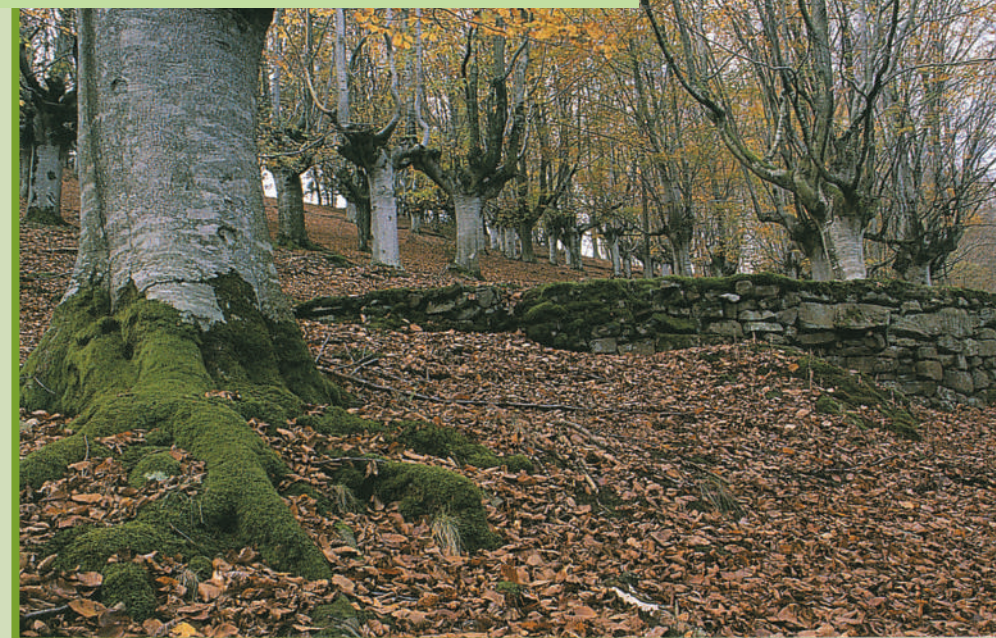
SANTA MARINA / JESURI OROZKO

KOKALEKUA: Santa Marina-ra heltzeko, Aretaren eta Altube mendatearen arteko BI-2522 errepidea hartuko dugu, Zubiaur (Orozko) auzorakoa. Saihesbide batek Donibane-rako bidea adierazten du. Donibane auzora joango gara. Azken etxea pasatakoan, errepidea basabide bihurtzen da. Basabide horri jarraituz, lehenengo bidegurutzearan ezkerretara joko dugu eta goranzko bidean Meatza eta Sagarmingaga auzoetatik pasako gara. Pagadira heldutakoan, beste bidegurutze bat aurkituko dugu. Guk ezkerretara joko dugu, atsedenekuaren sarrerara heldu arte. Zubiaurretik bertara 4 bat kilometro dago.

DESKRIBAPENA: Santa Marina-Jesuri Arrola mendiko tontor zabalaren gainean hedatzen da eta Orozkori, Gorbeaiako Parke Naturalari eta Arabako Audio herriari behatzeko toki eder-ederra da. Ganekogorta mendigunearen pean dago.

Atsedeneku hesiz inguratuaren barruan, aterpe zabalaz gin, antenadun etxetxo eta basiliza daude. Baseliza horretan ospatzen da Santa Marina eguna, uztailaren 18aren aurre-aurreko eta ondoren-ondorengo igandean, erromeria batez. Erromeria horretan nork bere janaria ekartzen du.

Atsedeneku hirikorren alboan era barreiatuan landatu dira lizarrak, haritzak, urkiak eta pagoak. Berauek gazteak dira eta itzal eskasa ematen dute. Hala ere, beren berdetasunaz alaitzen dituzte udaberria eta uda.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK Atsedenekurako igoera eta Santa Marina basiliza

Alternatiba ona ematen digu Bizkaiko Itzuliaren xenda balizatuak. Bidexka hau Arrola mendiaren hegalean dagoen pagadi-harizti interesgarri batetik pasa eta Santa Marina-Jesuri atsedenekura heltzen da.

Donibanera sartzeko eman ditugun jarraibideei jarraituz, errepidea utziko dugu autobidearen azpitik pasatzean, auzo horretara joan barik. Kartelak eta markak adierazi-

kozdigutenez, hartxintxa-
rezko basabidea hartu
behar dugu. Brtako zuhaiz-
tiaren zatien artean pinudi-
pekobeste basabide batera
irteten den bide batetik bere-
hala desbideratuko gara.
Aurrerago, kartel batek
eukalitu eta pinu arteko biz-
karrean gora doan lur-kolo-
reko basabidea adieraziko
digu. Arreta berezia jarriko
dugu birbasoketa-guneko
marken gainean, erreferentzi
gune batzuk falta baitira.
Pagadi-harizti motzera hel-
dueko gara, zein lehen ikaz-
tuta baitzegoen. Ikaztegie-
tarako plataforma ezberdi-
nak bereiz daitezke, baita
hura zeharkatzen zuen gur-
dibide zaharra ere. Bide hori
orbelez etalita egon ohi da,
baina bere ibilbideko luba-
kiei esker ondo ikus daiteke.
Bizkarrean gora jarraitu
dugu eta murru hondatu
zahar batzuetatik pasako
gara. Santa Marina-Jesurira
heltzeko, ordubetea behar izango dugu.
Beste sarbide batzuk daude, joanaren eta etorriaren arte-
an ibilaldi bat osatzeko balio izan diezaguketenak.
Haietarikoa bat Orozkoko Murueta auzotikoa da. Auzo
horretatik abiatzen den bide hori Pagatzanduko base-

rrietan zehar Elorri-txuga-
na mendiraino igotzen da.
Ohiko ibilbidea ezin hobeto
egin dezakegu oinez
edo mendi-bizikletaz.
Mendi bizikleta praktika-
tzen dutenek bigarren
aukera hautatu ahalko
dute.

Donibane eliza

Donibaneko eliza ikustera
joan gaitezke. Eliza
hauXII. mendean, eraikita-
ko baseliza batenkokaleku
berean kokatua dago.
Egungoa XVI. mendekoa
da eta ukitu gotikoak eta
errenazentistak ditu. gaur
egun, itxita eta abandonatu-
ta dago, auzoan egiten ari
den birmoldaketarekin kon-
trastatuz.

Zubiaur

Orozkoko udalerriko hiriburu
den Zubiaurreko alde histo-
riko txikiak urbanizazio
apaindua du eta landa-esti-

loari eusten jakin du.

Udaletxea XVIII. mendeko jauregitxia da eta ataria eta
Orozkoko armara ditu. Armari hori beraren fatxadan dago.
Udaletxe hori buru da auzoan, Zubiairri jaun-itxura ema-
nez.

LA MUERA PARKEA / URDUÑA

KOKALEKUA: BI-634 errepidea hartuta hel gai-
tezke Arabako Amurrio udalerrira Urduña hiritik. Hiri
horretatik hurbil errepideak zuzen luzea du, Haranaren
hasieran, udal igerilekuetatik pasa ostean, 353.
kilometrotik hurbil, kartel bat aurkiko dugu, atsed-
enlekurako sarbidea adierazten duena. Galtzadaren
ezkerretara joko dugu. Arbieto herrixkarako bide
laburra ibiliko dugu. Herrixka horretatik hurbil daude
La Muera atsedenenlekuko instalazioak.

DESKRIBAPENA: La Muera atsedenenlekua
Arrastariako haranaren buruan kokatuta dago, haran hori
San Pedro/Urkabustaitz eta Babio mendien arteko korri-
dore mehar bihurtzen den lekuan. Leku hori haranaren
irteera natural bakarra da.

Neurri handiko armari hareharrian tailatua aurkituko
dugu atsedenenlekuaren sarreran, aparkalekuaren ondo-
an. Bertan aurkituko dugu zurezko taula bat ere, zeine-

tan instalazioetako altzariei buruzko informazioa baitago.
Taula horrek zerbitzu-banaketako plano bat erakusten
digu eta lekua zaintzeko arautegia gogora ekarri.

Instalazioek inguru zabala hartzen dute, landa eguzkitsua
gehienbat. Inguru zabala hartzen dute landa eguzkitsua
gehienbat. Inguru hau Nerbioi ibaiak eta mendizerrako
hegal malkartsuek magatuta dago. Mahai eta barbakoa

ugariz hornitutako bi
leku daude. Bertan
haurrentzako jolas-
parkea, zerbitzu-erai-
kina eta entrenatzeko
zelai txikia daude.

Atsedenenlekua bitan
zatitzen du platano-
etorbide luze batek,
Ur-duñako udal igeri-
lekuetara doanak.
Igerilekuok eta atse-
denlekua mugakide-
ak dira. Arbolen ada-
rrak korapilatu egiten
dira eta landaretza-
tunel hostotsua osa-
tzen dute. Tunel
horretan zehar ibil-
tzea oso atsegina da udaldiko egun
beroetan.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Arbietoko leizea

Arbieto herrixka atsedenenlekutik
metro gutxitara kokatua dago.
Herrixka horretatik abiatuta, ibi-
laldi labur eta atsegina edin
dezakegu, inguruan gorderik
dagoen natur bitxitasun bat auki-
tzea ahalbidetuko diguna.
Herrixka osatzen duten baserri
bakanen artean ibiliz hasiko
dugu ibilbidea. Urkabustaitzeko
hegal eguzkitsuetan gorako har-
txintzarrezko basabide zabal
batetik ibiliko gara. Kilometro bat
egin baino lehen, arreta jarriz
gero, dolina baten ahoa aurkitu
ahal izango dugu gure eskinalde-
an zabaltzen diren zelaietan. Arbietoko leizea lurraren
erorgune zabala da. Lur hori mendearen hasieran etorri
zen behera, lur azpiko urek mendion hegalak itxuratzen
zituzten igeltsu-harkaitz bigunei eragindako higaduraren
ondorioz.

La Muera bainutxea

Atsedenenlekuak lurrotan antzina egon zen bainuetxearen
izena hartu du. Gaur egun, oraindik ikus daitezke igerile-
kuen ondoan osasun-instalazio zeharren hondakinak.

Bainuetxe hori oso ospetsua izan zen eta gaixoak bere
nahigabeak eta minak kendu edo arindu ahal zituen etxe
eroso eta zoragarritzat hartua zen. Aro berriko medikun-
tzak gora egin du eta natur sendabide neketsuek garran-
tzia galdu dute. Eraikina azkenetik hondatua izan da.

Burdinsare batek babestutako esparruan oraindik ere
badago sendatzeko ur mineralak azaleratzen diren urbe-
gia. Ur gazi hotz gisa kalifikatu dira, kloro eta sodio ga-

tzak eta burdin sulfatoak dituzte
eta. Burdina oxidoaren kolore
gorrixka ikus daiteke, baita aza-
leratzen diren burbuilen etenga-
beko segidak ere. Asko dira toki
honetara datozen pertsonak.
Etortzen den jendearen helbu-
ruak bi dira: ustez libragarri leu-
naren modura jarduten duten
bertako urak edatea; eta urez
garbitzea, urok larruazaleko
gaitz ba-tzuk sendatzeko onak
omen baitira.

Arrastariako harana

Arrastariako harana Salvada mendizerraren malkar
luzeak inguratutako anfiteatro zabalaren antzekoa da.
Urduña hiriak eta inguruetatik barreiatutako herrixka txi-
kiek lur emankorrok ureztatzen dituzten Urduña eta
Nerbioi ibaien ur gazteak probetxatzen dituzte. Ibai biok
haranera hel-tzen dira mendizerraren goiko aldetik amil-
duz. Nerboi ibaiaren Jauzia turrusta itzela da, Gibijo
mendizerratik Delika herrixkatik hurbileko trokarte sako-
naren hondorainokoa.

Lekamaña

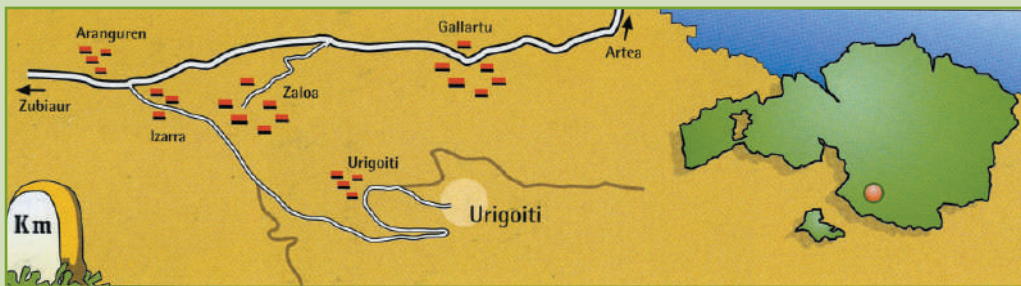
Atsedenenlekuaren goiko aldean zehar doa Arbieto eta
Arabako lekamaña herrixka lotzen zituen bide zaharra.
Patxadaz ibiliz bertara gaitezke. Egutera osoan zabal
hazten diren erromeroaren, ezkaiaien eta izpilikuaren
usain goxoaz goatzeko aukera izango dugu ibilbidean.
Herrixka larre berde eta zabalek inguratuta eta San
Miguel elizaren ingurura bilduta dago. Salvada mendi-
zerraren bista ederrak ditugu bertan.

URIGOITI / OROZKO

KOKALEKUA: Orozko udalerriko Urigoiti auzoa Gorbeia mendien magalean dago. Auzo horretara ibarretik joango gara Bikotx mendatetik Arratiako eta Orozkoko haranak elkarrekin lotzen dituen BI-3513 errepidean zehar. Ibarratiko toki errepi-deari jarraituz, lau kilometro egin ostean, Urigoitiko baserriak aurkituko ditugu. Eliza inguratzen duen zementuzko basabide batean zehar 500 metro egin ostean, Urigoiti atsedenekura helduko gara.

DESKRIBAPENA: harkaitz margatsuzko lurrean fin-

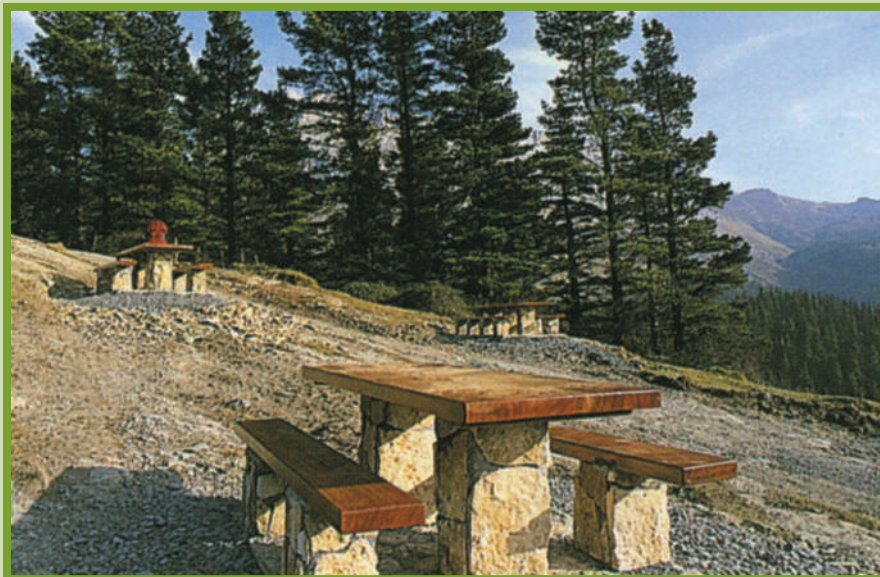
katuta dagoen Urigoiti atsedenekua Gorbeia Parke Naturaletik osteratzen da. Parke horren sarreran dago.

Arratsaldeko eguzkira begira dagoen atsedenekuko ekipamendua pinu-barrera bik babesten dute haizetik. Hondoan Itxinako haitz karstiko itzelak ikus daitezke, gaur egun babespeko biotopo direnak. Era berean, ederrak dira Arnoko mendien bizkar luzearen eta Sintxitako trokatearen gaineko bistak. Trokate horrek mendiok Itxina mendigunetik banantzen ditu.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Egalesaburu eta Atsogure

Egalesaburu ganadua bazkatzen den belaze zabala da, Atsogure edo Atxak izeneko orratzen oinean dagoena. Bizkaiko lekuri ikusgarrietakoa dugu. Egalesaburura igotzeko ordu erdi inguru behar izango dugu.

Atsedenekutik abiatuta, gora joango gara urontziaren ondorengatik osatzen den basabidetik, aurreraxeago alanbradaren gaineko eskailera-pasabide bat gaindituz. Aldapa gogor baten ostean, bizkarraren goiko aldera helduko gara. Orduan, pinu- eta izei-barrera baten ondoko ate bat zeharkatu beharko dugu. Basabidea elorri zurien eta elorri beltzen zona batean sartzen da. Zona hori Egalesa-buruko landa zabalen aurrekoa da. Atsogurearen gainean ditugun bistak, Axkorrigan menditik erauzten diren kareharrizko orratzak, harrigarriak dira. Egalesa-buruko iturriaren inguruan ezkutatua da txabola baten hondakinen azpiko trikuharri bat, ikatz-plataforma batzuk dauden pagadi motz zahar baten ertzean. Alanbradarantzko bidetik jarraituko bagenu, Atxulaur aterantz hurbilduko ginateke.

Ubegiko iturburua

Arrabako belazean eta Itxina mendigunean dauden lur azpiko urik gehienak Ubegiko iturburuan kanpora ateratzen diren erretenen sare konplexu batek kanalizatuak dira, Atsogurepean.

Bertaratzeko, urontziaren ondorengatik pasatzen den basabide bat hartuko dugu. Eskailera-pasabidea zeharkatu eta berehala, basabide hori utzi eta beste bat hartuko

dugu, sarreran kutxatila bat duena. Basabide hori pagadi zahar baterantz doa. Pagadi horretako bainuontzi bat uhaska modura dabil. Itxinaren panoramika handia duen basabidean aurrera jarraituko dugu, basabideak bukatu arte, atsedenekutik abiatu eta hogeita minutu geroago.

Ubegiko iturburuan presa txiki bat eraiki da haitzulotik ateratzen den emaria erregulatzeke. Aldabideko erreka mailaka doa behera eta jauziak egiten ditu trokatea oztopatzen duten bloke handien pean ezkutatu arte. Ibilaldia txango handi bihurtzeko, ubide ondoko xendari jarraitzen badiogu. Xenda hori, Itxinaren hegalek harritsu lauan zehar ibili ondoren, Sintxitako trokartera heltzen da.

Urigoiti auzoa

Larre berdeen artean bizkar baten gainean kokatuta dagoen Urigoiti auzoa Itxina mendiguneko kareharrizko hormen gaineko begiratoki bikaina eta Gorbeia Parke Naturalerako sarbide ona da.

San Lorenzo elizaren atzealdeko atzealdeko horma XIII., mendeko leiho erromaniko txiki bat dago. Auzo honetako baserri sendoen artean XVI., mendeko Muneakogioa baserria nabarmen da, zeinetako fatxada zureztatuta baitago. Beste baserri baten aurrealdean nekazaritzalabes zaharrez apaintuta dago. Baserrien artean, tradizioz erabiliak ziren zurezko erlauntza zaharrak aurkituko ditugu.

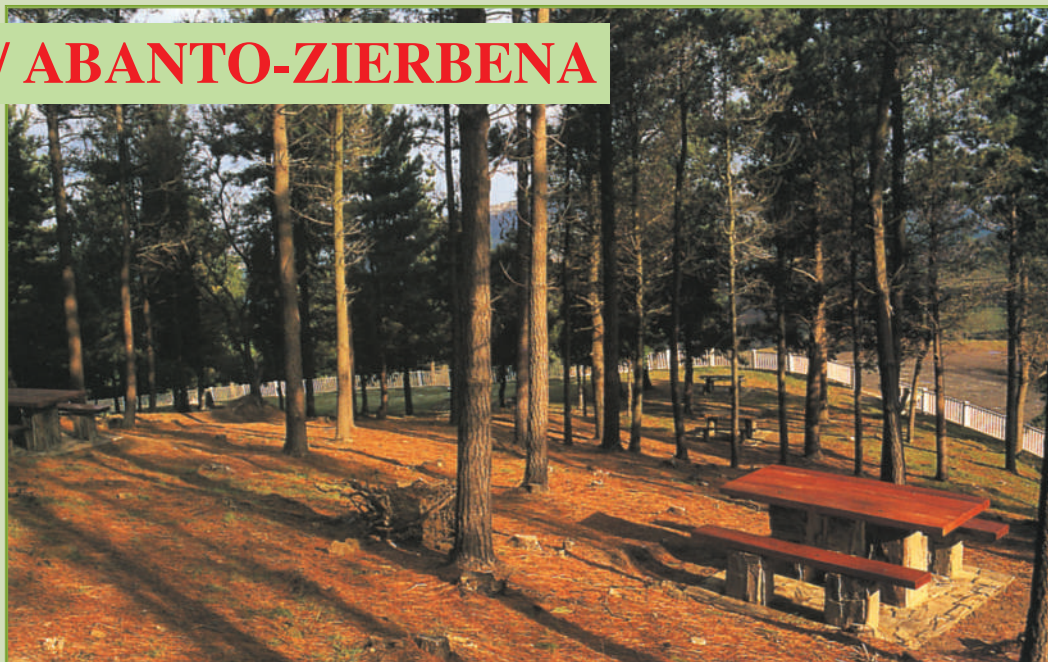
CERILLO / ABANTO-ZIERBENA

KOKALEKUA: Cerillo atsedenekua Grumeran/Alta de Galdames mendien he-galetan kokatua dago, La Arboleda/Zugaztieta (Trapagaran) eta Santelices (Muskiz) auzoen arteko mendi-errepidean. Lehenengo auzotik atsedenekura 7,5 km daude; eta bigarrenetik 6,1 km.

Zugaztieta igotzeko, Trapagatik abiatuko gara eta Larreinetako funikularraren mugako Larreinetara igotzen den errepide meharrari jarraituko diogu. Handik kilometro batera Zugaztieta helduko gara. Auzoa eskuinetatik zeharkatzen duen eta eskolen ondotik pasatzen den errepideari jarraitu behar diogu. Bertan baso-errepidea agertuko zaigu, Peñas Negras mendilepoan zehar eramango gaituena. Bertan, Ingurugi-roa Interpretatzeko Zentrua dago. Mendilepo horretan zehar ibili ostean, atsedenekura helduko gara.

DESKRIBAPENA: errepidearen bihurgunean eta haren parean, Cerillo eta mailakatuan luzatzen da hegalean zehar. Pinuek ia erabat estalita dago. Baina, gainera, badaude izen eta zedro taldeak. Hori dela eta, atsedeneku hau alde bildu eta atsegina da.

Errepidetik hurbileneko zona, hartatik hesi batek bereizita dagoena, lau eta argiena da eta bertako mutur batean, sarreraren alboan, baso-aterpe bat eraiki da, egural-

di txarretik babesteko estalgune txikia duena.

Errepidearen bihurgunean dagoen zelaiguneak aparkaleku eta ibarraren eta inguruko mendien gaineko behatoki bezala balio du.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Peña Pastores mendilepoa

Mendilepo hau dugu interes handiko txango askori atea irekitzen dien giltza. Bertaratzeko abiagunea Peñas Negra-seko I.I.Z.a izan daiteke. Basabi-dea hartu ahal dugu, igoera batekin hasten dena. Bide hori lehenengo bidegurutzean utziko dugu eta pendiz handiagoko eta bidezoru hobeagoko beste batetik desbideratuko

gar. Pinu artean ibiliz, gutxi gora-behera hogeita bost minuturen buruan, mendilepora iritsiko gara.

Grumeran /Alta de Galdames

Peña Pastores mendilepotiko igoera laburrak Abraren gaineko bista ederrekin gozamina hartzeko eta, aldi berean, trikuharri zaharrak aurkitzeko aukera ematen digu.

Mendilepotik ezkerreko basabidea hartuko dugu eta bizkarrean gora joango gara El Cuadro haitzeko tontor zabalera heldu arte. Bizkarraren lerroaren gainetik jarraitu eta pinuen arteko bide zabal bati loturik, Eskatzabel mendilepoa iritsiko dugu, non trikuharri baten hondakinak baitaude. Berriro gora egin Grumeranera helduko gara, zeinetako gailurrean tumulu bat baitago tente.

El Saucó eta peña San Juan

Oraingo honetan, Pastores mendilepotik ezkerrean jaisten den basabideari jarraituko diogu eta iturri baten ondotik pasako gara. Beste bidegurutze batean eskuinetara joko dugu, El Saucorantz. Toki hori horman haitzulo bat ikusiz ezagutuko dugu. Haitzulo horri ura dario eta antzina harraska bateraino joaten zen. Multzoaren barruan dago hiru solairuko eraikin bat ere, zeinetatik fatxada bakarrik gera-tzen baita. Paisaiak garrantzi handiagoa hartzen du San Juan Haitzeko meategi ikusgarria ikisten dugunean. Bretxa den meategi horrek Haitza zeharkatzen du eta beraren ustiapenak agerian utzi zituen kareharri-orratz batzuk.

Ventura edo Ventura Tontorra

Trapagaran aldera irekita haranerantz jaisten den mutur gisa dagoelarik, Enkarterrietako mendi gehienen ikuspegi ederra eskaintzen du.

Peña Pastores mendi-bizkarrean, pinu eta nekosta artean jaisten den lurrezko aldaia hartuko dugu. Alde batetan hondakin batzu aurkituko ditugu eta beraien alboan iturri polit bat. Aldaitik jarraituko dugu bihurgune bizi bat egiten duen tokiraino, bertan alde batetara utzi eta

pinuak sakabanatuta dituzten zelai berdeetatik leunkiro igotzeko. Mendiko gutunontzia haitzeko irtten mailakatu batetan dago, tokia oso aproposa delarik ezei eta aurrez-aurre diren ikuspegi ederri begira

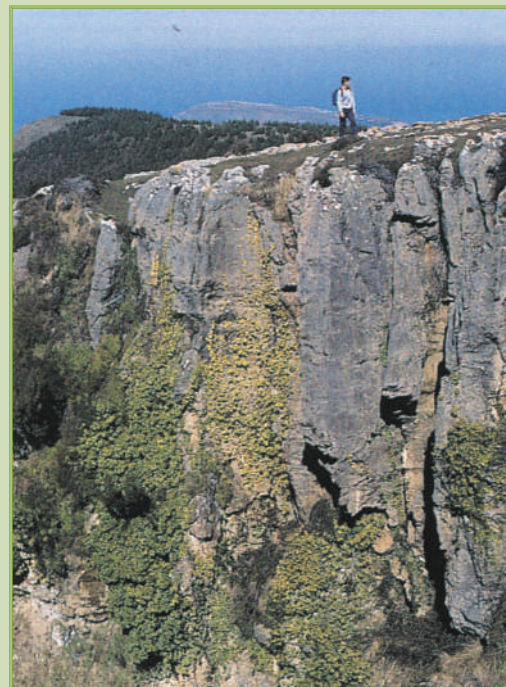
egoteko. Ongi begiratzen badugu, Muskizerantz jaisten den mendizerraxoari jarraituz “*Siete Robles*” jolasaldea ikusi ahal izango dugu.

Zugaztieta

Gaur egungo industriagintza sustatuz Bizkaia aberastu zuen mea-ustiapenaren gune garrantzitsuenaren izan zen.

Magdalena elizaren inguruan, auzunearen erdian, aldeari erakaragarritasuna ematen dioten oin bat edo biko etxe txikiak daude eraikita. Oraindik zutik dirauela osaturiko multzo hau, meategintza garairik ederrenaren lagin txiki bat dugu.

Oso atsegingarri izango dugu alderdi hauetan nahiz “*Cerillo*” eta “*Siete Robles*” aldera doan errepidetik nahiz Larreinetarantz, urputzuetara doazen aldai eta bideetatik zehar txangoak egitea. Ingurumari osoak astialdietarako zonalde zabal bat barruhartzen du, gerora eskualdeko parkea izateko gertaketa bidean delarik.

BELAUSTEGI / OROZKO

KOKALEKUA: gure abiagunea Orozko auzoa izango da, BI 3513 errepidean kokatua. Errepide horrek elkarrekin lotzen ditu Orozko eta Arratiako haranak Bikotx mendatearen bitartez. Ibarrik toki errepidean zehar joango gara Urigoitirantz, kilometro bat geroago Usabele-ra heldu arte.

Bertan Atxuri ibaiaren gaineko zubia zeharkatuko dugu, baserri talde baten artean, eta ibaiaren pareko hormigoizko basabide hartuko dugu, bertan hasten dena. Zenbait kilometro egin ostean, Belaustegira helduko gara eta 100 metro aurrerago aurkituko dugu Gorbeia Parke Naturaleko aparkalekua.

DESKRIBAPENA: Belaustegi atsedenekua Arnoko mendien hegalean kokatuta dago, Gorbeia Parke Naturalaren barruan, Algortako landeen pean. Mendebaldean Alarrietako trokartera du muga. Itxinako mendigune karstikoaren eta Orozkoko haran berdearen gaineko begiratoki ederra da.

Belaustegira sartzeko, eskuinean, bide nagusiaren bihurtune itxian sortzen den basabide harriz betea hartu behar dugu. Belaustegi zehar oker batean dago. Mahaiak eta erretegiak plataformen gainean banatzen dira, itzal-emaile diren pago, haritz eta urki taldeen artean.

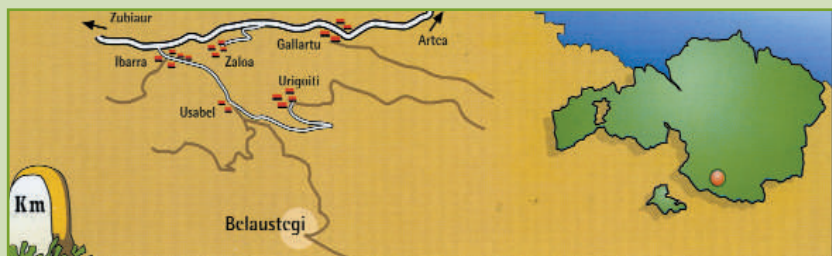
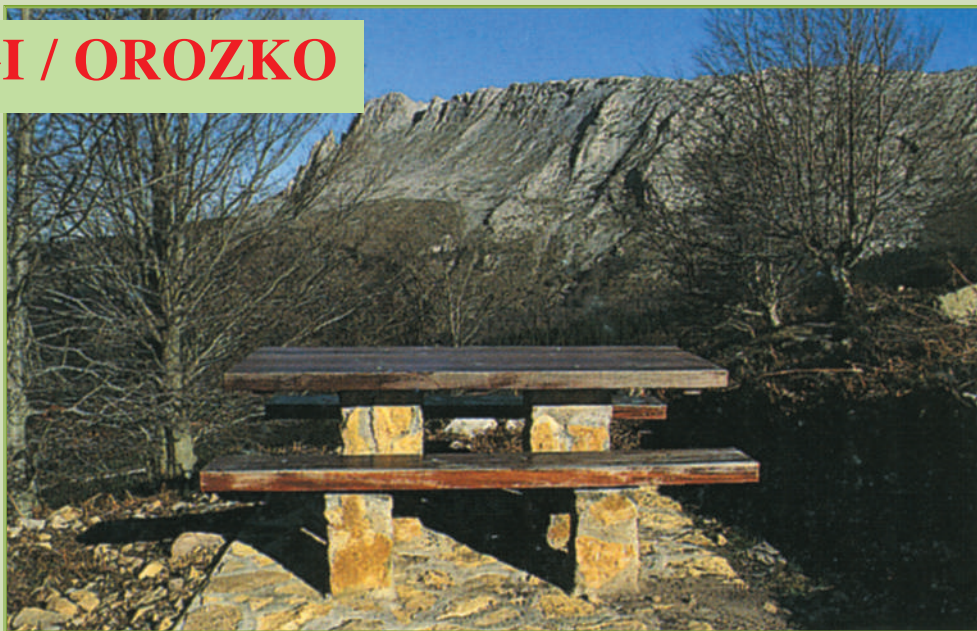

Ibilbideak eta interesguneak Aranguren dorretxea

Monumentu nazional adierazia da egoitzarako landa-erakin hau, estilo gotiko-errenazentistakoa; eta halako izaera militarra du. Genero honetan Bizkaian dagoen adibiderik on eta ederrenetarikoa dugu. Beraren jatorria XIV., mendekoa da. Dorretxe hau orduan Olartetarren leinuari zegokion. XVII., mendean eskuz aldatu eta Rotaetxetarren jabetzakoa izatera pasa zen. Beraren arkitekturaren ezaugarri berezia da ohol bidezko goiko itxitura. Haren itxura denboraren poderioz oso bilakatu da, landako jauregi bihurtu arte.

Usabeletik Belaustegirako ibilaldia

Usabel auzotik abiatuko gara, larretan zehar ubide zabal baten ondotik doan bidea hartuta. Ubideko urak ur-erota bati eragiten zion antzina batean. Atxuri errearen ertzetan errota gehiago aurkituko ditugu, denak ere bertan behera utzita. Aurreratxoago, basabidearen alboan, hormigoiz eta adreiluzko eraikin batekin topo egingo dugu. Sekula ibili ez den zentral elektriko txikia da. Itxinako hormetan kanal luze eta ikusgarria zulatu zuten, Sintxita trokarterko urak honaino ekartzeko.

Oraindik kanalaren arrastoren batzuk ageri dira. Pinuak jaun eta jabe badira ere, bidean pagoak eta haritzak ikusiko ditugu, eta ospeletan haltzak.

Alarrietako trokarteraren gaineko zubia zeharkatu ostean, basabide aldapatsuagoa da. Pagadi motz eder batekin topo egingo dugu. Bertan badaude bidezidor zahar batzuk. Kartel batek Gorbeia Parke Naturalean sartzear gaudela adieraziko digu. Bitartean, babestutako biotopo adierazitako Itxina mendigune enigmatikoaren gaineko bistekin gozamen hartuko dugu.

Bizkarrean gora joan eta, koniferoen artean, Belaustegi atsedenekua aurkituko dugu, non urki baten azal zuria nabarmenduko baita.

Austigarmingo artegira igoera

Austigarmingo artesia Gorbeia Parke Naturalaren barruan oraindik ibiltzen den bakanetako bat da. Leku ederrean dagoen artesia hau inguruko mendiek babestuta dago. Igoera, tarte aldapatsuren batekiko basabidetikoa, oso erraza da eta Belaustegira ordu bat eta berrogeita bost minuten buruan hel gaitzke.

Atsedenekura eraman gaituen basabide beretik jarraituko dugu eta aparkalekuraino igoko gara. Ibilgailuei Parkearen barrura sartzeara eragozten dien barrera zeharkatuko dugu. Bertan izango dugu Itxinaren ikuspegi hobea. Iratzeak, txilarrak eta ote zuria ikusiko ditugu inguruetan, basoa atzeratzearen ondorioz. Horren adibide ukigarriak pago hil zaharrak dira, nahiz eta batzuek gorosti batzuei natur lorontzi bezala balio izan.

Algorta izeneko ordekar helduko gara. Bertan Goikoganako iturria aurkituko dugu, plaka batez adierazia. Beraren ondoan eskorta eta bainuontzia ikusiko ditugu, ganaduari bizkarroiak kentzeko erabiliak.

Horren oste-ostean, aldapa batean gora joango gara eta, ezkerrean, elorri zuria batzuen ondoan, G-4 trikuharriaren gaineko hareazko hartxabala ikusiko dugu. Gorantz joan ahala, larreak sastraka gutxiago du. Azken aldapa gaititu ostean, Austigarmingo zulo, mendilepo eta artesia sartuko gara.

Eskuinean, basabideak, “Bizkaiko Itzuliaren” arrastoz seinalezatuak, Odoriaga mendirantz egiten du. Aurrean, Usategietako hegale belartsua dugu; eta, ezkerrean, basabideak lpergorta mendira garamatza.

Bertan, kareharrizko harkaitz higatuaren artean, mendi-larre joriak eta zonan han-hemenka dauden txabolak ikusiko ditugu. Txabolarik zaharrenak Gorbeia erakoak dira, diseinu bakar eta berekoak, Euskal Herriko gainerako aldeetako ezberdinak. Txabola horiek beste txabola modernoago batzuen ezberdinak dira, eguzki-energiarekiko panelak baitituzte. Karsta nagusi da paisaian, erreketatik datorren ura sartuz. Izan ere, kanporako zuzeneko irteerarik ez dago. Inguruetan, latxa ardia ikus dezakegu, Gorbeia bariatatea, mendigune honetan ere eskusibo dena.

Gauza bitxi bezala aipatu behar da ezen, udaldian, artzainek txerri batzuk igo ohi dituztela, ardi-esnetik lortutako gazuraz elikatzen dituztenak. Itxinako horma harritsuen gaineko bista ederrak ditu.

UPOKO MAKATZA / AREATZA

KOKALEKUA: artea eta Zeanuri lotzen dituen toki errepidean (Barazar mendatekoaren parekoan), Arratiako haranean, Areatza aurkituko dugu. Bertako frontoiaren ondotik abiatzen da Upo-astea trokartean zehar doan baso-errepide bat. 3 kilometro egin ostean, Upoko Makatzako lepora helduko gara, non atsedenekua kokatuta baitago.

DESKRIBAPENA:

Upoko Makatza Upo mendia eta Gorbeia mendigunea lotzen dituen lepoan kokatuta dago, inguruko zuhaitziak haizeetatik oso babestuta. Atsedeneku hau txikia da, itxura biribila ematen dion zurezko itxiturak inguratuta. Atsedenekuko haritz tantaiek lurrari itzal bikaina ematen diote.

Atsedenekutik kanpo, basabideko kartel batek Gorbeia Parke Naturalaren hasiera adierazten du. Hori dela eta, esan daiteke atsedeneku hau parkeko "atea" dela.

Upoko Makatzatik hurbil, koniferoaren itzal sarriaren pean, estalgune bat dago, eguraldi txarra dagoenean erabili ahal duguna.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK Upo mendia

Tontor bakarti hau, Gorbeia mendigunetik zerbait berezia, pinudi hostotsuek estalita dago. Hala ere, Arratiako haranaren eta Urkiolako Parke Naturalaren Aramotz mendigunearen gaineko bista ederak ditu. Gorbeia begira, Itxina mendigune karstikoa nabarmentzen da. Itzultzeko ordu eta erdiko denbora behar izango dugu, gutxi gora-behera.

Uporako aldapa pinudien itzalpeko ibiltokia da. Hori dela eta, nekatu egin beharko dugu bukaerako tarte unera iritsi baino lehen.

Upoko Makatza atsedenekutik abiatuko gara aldapa leuneko eta haren inguruko basabidean zehar.

Lehenengo bizkarra inguratu ostean, basoko aterpe txiki bat aurkituko dugu, hainbat zuhaitz-espezie dituen txoko ederra. Zenbait metro aurrerago, basabidea laua denean, aldats gogorrekotik desbideratuko gara. Bertako lehen tartearen ostean, basabide belarrez eta orbelez estaliaren aldatsa moteltzen da Upoko tontorrera iritsi arte.

Areatza

Bizkaiko jaun Juan Nuñez de Larak sortu zuen bera, María Díaz de Haro bere emaztearen ohorez (Villa de Haro = Villaro), 1338an. Bertako alde historiko txikia nabarmentzen da, landaren eta hiriarren arteko sinbiosia dakarren arkitektura duena. Alde zaharrean, Arratia ibaiaren eta Zeanurirako errepide zahararen parean, hainbat gauza ikusiko ditugu: erlijio-eraikinak, ohiko etxeak, Udaletxeko plaza (bertako Kortazar jauregia nabarmentzen da, fatxadaren pinturak dituen) eta Karpo ibiltokia. Ibiltoki honek, bertako zuhaitz hostotsuen gerizpean, Areatzaren kanpoaldera eramango gaitu. San Bartolome elizan, lorategien aurrean, portada trebatuz landua nabarmentzen da, baita koruari eusten dion arkua ere. Urian sartu bezain laster aurkituko ditugu bainuetxe zaharra eta bertako parke ederra.

Bainuetxe horretatik eraikina geratzen da. Parke edo horretan antzina iturri ur saltari eta freskoak zerizkien.

Merezi du hemenditik Arteaga herrira dagoen bide laburra egitea baserriaren ekomuseoa ikusteko. Bertan ikusgai dira gure baserrietan eguneroko lanetan erabili izan diren nekazaritzako tresnak eta lanabesak.

Parketxea

Parketxea Areatza urearen erdian kokatuta dago, Kortazar jauregiaren eta udaletxearen alboan. Beraren barruan, Gorbeia Parke Naturaleko Harrera eta Interpretazio Zentroa dago. Bertan beharrezko informazioa lor dezakegu parkeak eskaintzen dituen ahalbideei eta inguruetan egin ditzakegun jarduerari buruz.

Arteaga San Miguel eliza

Berau Arteatik Zeberiorako errepidean aurkituko dugu. Ezohiko kasua da erlijio-arkitekturan. Egin-eginean ere, bertako fatxada nagusia zur eta harriz estalita dago. Eliza honetatik hurbileko Santa Maria eta Santiago basilizak bista ditzakegu.

LARRAEDER / AREATZA

KOKALEKUA: Artea eta Zeanuri elkarrekin lotzen dituen toki errepidean (Barazar mendatekoaren parekoan), Arratiako haranean, Areatza aurkituko dugu. Bertako frontoiaren ondotik abiatzen da Upo-asteako trokartean zehar doan baso-errepide bat. 6 kilometro egin ostean, Larrederrera helduko gara, non izen bereko atsedenekua kokatuta baitago.

DESKRIBAPENA: Larreder Gorbeia Parke Naturalaren barruan kokatuta dago, Itxina mendiguneak eratzen duen kareharrizko barreratik oso hurbil. Mendigune horretako hormak ikus ditzakegu, Lekandatik Atsogurerakoak (Atxak).

Nekosta-landaketa trinkoaren pean ostendua da apartakalekuaren zati bat. Landaketa horrek atsedenekua inguratzen du. Berau basabidearen albo bietan dago, lur lau eta gu egoteko erosoan. Zuhaitz hostotsuak berriro landatu dira mahaien artean: pagoak, haritzak eta urkiak. Zuhaitzok udako eguzki-printzetatik babesten lagunduko digute. Ez dugu neguko haizeen beldur izan

Bertara Larrederretik hurbilduko gara, Pagomakurrerako hartxintzarrezko basabideari jarraituz. Bertan daude Bakearen Ama Birjinaren basiliza eta ostatu txikia, bertan dago pago motzen eta haginaren baten arteko mahai-eta erretegia bat ere. "Atxulaur 42" adierazten duen PRBaren adierazgarri batek gidatuko gaitu. Bidezidorra pinu eta izei artean doa, ikatz-plataformaren bat zeharkatuz eta lur iluna inguratuz. Malkar batera helduko gara, non ikusiko baitugu nola eusten dioten bertako espezieek lurrari. Bide kolpatu eta zahar batek harkaitza zeharkatzen du eta mihuraz parasitatutako elorriaga interesgarri batera. Elorri zuria zuhaixka arantzatsua da eta pagoaren atzeratzea salatzen du;

beharko. Izan ere, Larreder haiek babestuta dago, leku ederrean. Nekostak natur barrera bihurtzen dira.

Estalgune txiki bat dago, zeinetan, behar izanez gero, babesa hartuko baitugu. Estalgunetxo horrek terraza du, zeinetara eskaileren bitartez sartuko baikara.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK Atxulaur Atea

Itxina mendigunearen barruranzko natur pasabide hau Gorbeia Parke Naturaleko leku enblematikoetako bat da.

tonalitate ederrak hartzen ditu udaberrian, bere lore zuri usaintsuez jantziz; eta udan gorriska bihurtzen da bere globo-itxurako fruituengatik.

Atxulaur ateari begira igoko gara Itxinako hormarantz. Pagadian, diagonalean leku paregabe honetara eramango gaituen bidea hartuko dugu. Atxulaurren ditugun aukerak asko badira ere, hobe dugu Itxinako biotopoa bezain konplexua den lurrian ez menturatzea, nora joan gaitzekin jakin ezean. Gainera, kontu handiz ibili behar dugu lainoarekin.

Arrabako landea

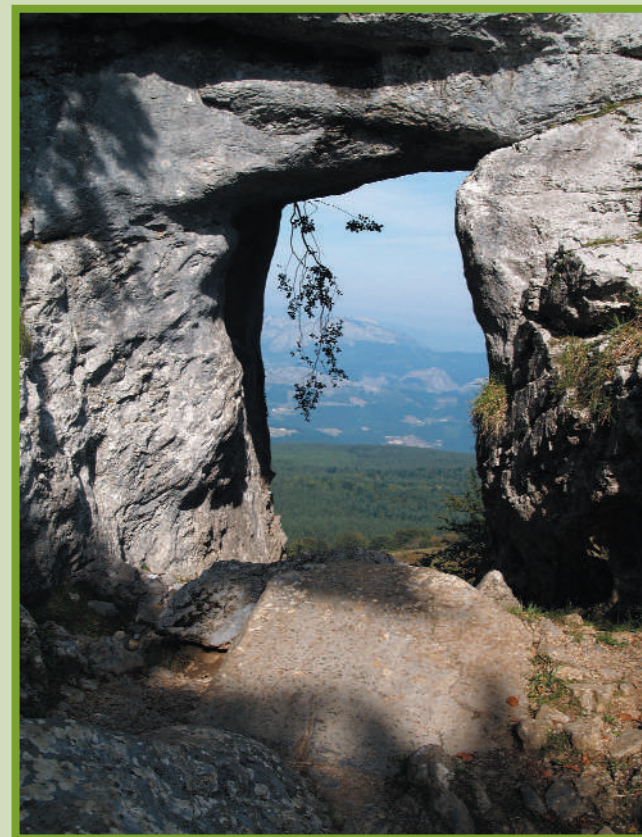
Arrabako landa, mendi-larrearen adibide klasikoa, landa zabala da eta Itxinako mendiguneak mugatuta dago. Bertan bazkatzen dira ardi, behi eta behor asko. Horregatik, ez dugu ahaztu behar, txakurrik eramaten badugu, lotuta eraman behar dugula.

Pagomakurre zeharkatutakotan, basabideak gora jarraitzen du, Lekanda mendiaren hegalean zehar ibiliz, Arrabakoatera heldu arte. Arrabakoate izena Arrabako sarrerari dagokio. Bi

bide daude, urki-lerro batzuekin balizatuak. Batak Gangurengo aterperantz eramango gaitu; eta besteak landa Gorbeiarantz eta Elorriagako aterperantz zeharkatzen du. Azken aterpe hori Bizkaiko Mendi Federazioarena da.

Arraban dolinek berenganatuko dutu gure arreta.

Sakonuneak dire eta, inbutu erraldoien modura, euritiko ura Arrabako eta Itxinako lurpetik dabilen lur azpiko ubideen sarera eramaten dute. Egitura geologikoaren mota hori, karst izeneko, euri urak kararizko harkaitzei eragindako higadura klimakoaren ondorio da. Arraban ireki zen Bizkaiko tuberkulosi kontrako lehenengo sendategia, Madina-beitia doktoreak 1899an eraikia. Hala ere, lau urte geroago itxi zen baliabide ekonomikorik ez zuelako. Gaur egun, elizaren hondakinak, Elorriagako iturburutik etxerako ur-eramatearen hondakinak eta patatak eta garia hazten ziren lurzatia ikus daitezke.

ZUMELTZA ETA ZUMELTZA HARPEA/ DIMA

KOKALEKUA: Zumeltza atsedenekua Dima gainean kokatuta dago, Igorre eta Otxandio herriak elkarrekin lotzen dituen BI-3543 errepideko 37. kilometro-mugarrian.

DESKRIBAPENA: Dima mendateko gainean gure arreta bereganatuko du basabide batek zeharkatutako landa zabal eta berde batek. Hegazkin-pista batez ari gara. Pista hori iragan den gudan erabilia izan zen. Gaur egun, bertan lurreratzen dira baso-erabilerako zenbait abioneta. Landa berde-berde eta bigun-bigun honetan zaletuak golfetan ikus ditzakegu, zaldi eta behien artean, beren kirolik gogokoena praktikatzen. Pistaren bukaeran ibilgailuetarako aparkaleku bat erai-ki zen, atsedenekuaren sarreraren ondoan errepidean kokatuta-ko beste aparkaleku txikiago batekin osatuta dagoena.

Zona nagusia, errepidearen parekoa, hainbat pasabide dituen zurezko itxitura batek eta atsedenekuan barrena doan erreka txiki batek mugatuta dago. Zona hau luzea eta ia laua da eta hainbat instalazio ditu: zerbitzuak, duxak eta iturriak sarrera nagusiaren ondoan. Gainera, nekostek eta beste zuhaitz-espezie batzuek emandako itzal sarria du. Zuhaitz-espezie horien artean pinua, izeia, elorri zuria eta pagoa aipatu behar ditugu. Horiezaz gain, errekaaren ertzetako erribera-landareak aipatu behar ditugu.

Zumeltza Harpea izeneko aldea, atsedenekukoa, Dima gainean bertan dago eta aerodromoko azken aldean zehar doan basabidetik joanik ikus dezakegu. 100 metro aurrerago, aerodromoa zeharkatu ostean, sartzeko atea zeharkatuko dugu. Alde txikitxoago bat ikusiko dugu mendiaren hegalek babestutako zelaigune berde baten gainean. Bertan hazten dira astigar gazteak eta urki taldeak; eta haltzak, atsedenleku hau zeharkatzen duen erreka-txoan. Halaber, gorosti batzuek beren kolorearekin alaituko gaitute. Atsedenekuari izena ematen dion harpean babestu ahal izango gara eguraldi txarra egonez gero.

IBILDEAK ETA INTERESGUNEAK

Dantzalekuko pagadia eta Zabalaundi (787 m) mendia

Arratierrek Urkiolaranzko ibilbiderako erabilitako bide zaharrean, Dantzaleku mendia dago, San Antonio egunean haranerantz itzultzean erromeriak ospatzen ziren lekua. Dantzalekuko pagadi motzak, pago zahar eta lodiek osatuak, ekologi balio handia du, oso zaharra baita. Zuhaitzi honen alboko Zabalaundi mendia inguruko mendien gaineko begiratoki bikaina da. Ibilaldia burutzeko ordu eta erdi behar izango dugu.

Dima gainetik abiatuko gara Zumeltza Harpea

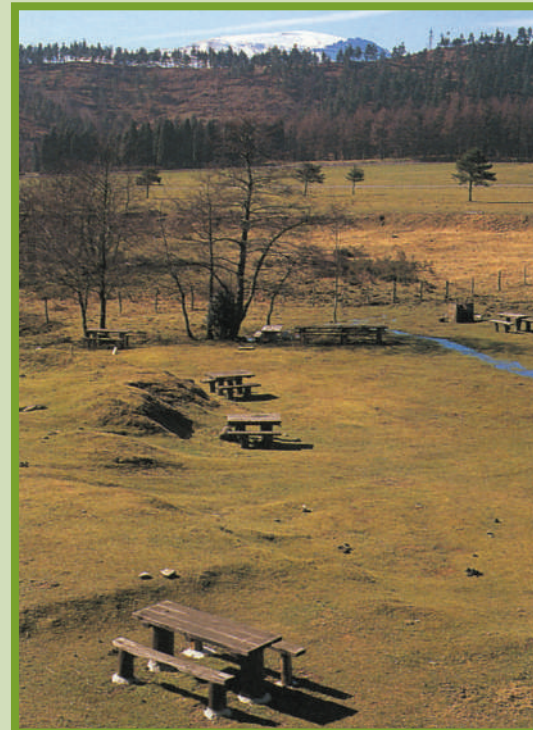
atsedenlekuaren aurretik pasatzen den basabidean zehar, nekosten itzalpean lehenik. Erreka bateko ibitik igaro ostean, basabidea aldats gogorragoan doa gora, Arkaola baserrira iritsi arte. Bidegurutze baten ostean, bizkarren gaineko aldapa gogorrean gora joango gara, iratze artean, aurrean Saibiko tontorra ikusiz. Mendi hori tontorraren gaineko harrizko gurutze bereziarengatik ezagutu ahaliko dugu. Gure eskuinaldean ikusten dugun pagadirantz joango gara. Dantzalekura sartuko gara, non pagoen neurri lodiak harrituko baikaitu. Pagoen barruan gorostiak daude errotuta.

Zabalaundira joateko, pagadia zeharkatu eta koniferoen alboko eskuineko basabide zahar bat hartuko dugu. Laster helduko gara Zabalaundiren bizkar belartsu eta zabalera, zein Dimaren Abadiño-rikiko mugetan baitago. Hori erakusten dute bertan dauden mugarriak.

Altungana (765 m)

Altunganara iristeko 40 minutu inguruko ibilaldi erraza egin beharko dugu. Tontor hau ez da oso gora, baina baditu Gorbeia mendigunearen eta Aramotz, Durangaldea eta Arangio haitzlerroen gaineko bista ikusgarriak. Mendizerrok Urkiolako Parke Naturalaren barruan sartuta daude.

Dimako mendatetik abiatuko gara Zumeltza Harpea aldeko basabidearen aurrean kokatuta dagoen basabidean zehar, Barazar mendatara. Hartxintzarrezko basabide horrek erosokiko eramango gaitu hainbat konifero-espezieren, zenbait gorostiren eta noizean behingo pago batzuen petik. Landatutako gaztainondo talde baten ostean, basabideak bi biragune zabal ditu. Basabidea utzi eta haietako bigarrena hartu beharko dugu. Bizkarrean gora, harrizko eta zementuzko mugarri batzuek mugatutako Zeanuriko lurretako landa berdeetan zehar, Altungana mendiraino helduko

gara, zeinek bi tontor baititu.

Dima udalerria

Arratia eskualdekua da. Ugarana du Dima udalerrira sakanatuak hiriburu. Ugaranak bi mendi-barrera ditu alboan: Aramotz mendia eta Illunbe eta Urrekoatxa. Mendiok haranari izaera berezia ematen diote.

Gomendatzeko modukoa bertako auzo zoragarri eta ongi zainduak bisitatzeko, hala nola, Oba, Artaun, Bargondia eta Indusi. Era berean, honakook bisitatu ahal izango genituzke: Jentil-zubiko arku naturala, Baltzolako haitzuloak eta Belatxikietako Galdara bezalako txokoak; historiadun eraikinak, hala nola, Ugaranako San Pedro eliza (XVIII. mendea) eta Pietatearen basiliza, harlanduzko fatxadaren burdinsare forjatu ederra duena. Ugarana auzora inguratuko gara eraikinok ikusteko.

EGILEOR SAN JUSTO / ZEANURI

KOKALEKUA: arratiako haranean, BI-240 errepidean, Barazar mendatearen oinean, Zeanuriko hirigunea dago. Egileor-San Justo atsedenelekura sartze-ko, Zeanurin errepide nagusia utzi eta San Isidro elizaren aurretik Otzerinmendiranzkoa hartuko dugu. Errepide meharra gora doa baserri artean. 4 kilometro egin ostean, errepidea bukatzen den zelaiunera iritsiko gara, San Justo basilizaren ondora. Deskribapena: zambuluko harmailaren magaletan, Gorbeia mendigunearen inguruan, Egileor-San Justo atsedenelekua hariztiaren itzal hostotsuaren pean bilduta dago. Haritz arruntaren eta gorriaren eredu estilizatuak babesa ematen diote atsedene-kuari udako egun beroetan eta neguan. Otzerinmendiko iturriak eta basegiak Egileor-San Justori izaera berezia ematen diote. Basilizaren ondoan, taula batzuek bisitariari Gorbeia Parke Naturalari buruzko informazioa ematen diote. Egileor-San Justorekin kokaera pribilegiatuak, Gorbeia mendiguneari begirakoak, atsedenelekua mendigune horretara sartzeko abiagune bikain bihurtzen du. Bertatik Gorbeia gurutza igo daiteke. Horixe dugu Bizkaiko gailurrik gorena, 1.481 metroko altuera duena.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK San Justo basiliza eta Karobia

Zeanuriko Ozerinmendi kofradiaren jabetzakoa den basiliza meza eta erromeria ospatzen dira abuztuko lehenengo igandean. Beraren barnean gordetzen dira San Justo eta Artzainen irudiak, berreskuratu berri direnak. Aldarearen ondoan, bi korta ikus ditzakegu elkarren aldamenean. Horiek ganadua eta nekazariak babesteko balio zuten beste garai batzuen aztarna dira. Atsedenelekua beste aldean, nahiz eta haren ingurutik kanpo egon, oraindik dirau errearen ondoko lurtean zulatu-tako karobiak. Bertan lantzen zen karea, familiek soroetan ongari bezala erabiltzen zutena. Familiek karea baserri-tako hormak zurizatze-ko, arrautzak kontserbatze-ko, kortak desinfektatzeko eta abarretako erabiltzen zuten. Karea lortzeko beharrezko ziren kareharria eta artearen zura. Produktuak jarri ostean, karobia pizten zen behealdeko aho-tik, eta atetik ateratzen zen egositako karea.

Zeanuri

Udalerri honetan daude Bizkaiko baserriak zaharrenak. Baserri-tako batzuetako zurezko fatxadak nabarmentzen dira. Ezagutzen ez baditugu Uribe, Urkitza, Pagai, Otzerinmendi, Undurraga, Lanbreabe eta Axpe auzoetatik eta besteetatik osteria egitea ezustegozoa izan daiteke, leku eta txoko ederrak begietaratu-tuko dizkiguna. Zeanuriko eliza-

teko hirigunean, Urraburu plazan, frontoia aurkituko dugu, 1929an eraikia; baita probaleku galtzadariztatu bat ere. Era berean, iturri bat aurkituko dugu. Hori guztia inguratzen du garai eta estilo ezberdinetako eraikinen multzo batek. Eraikinen bat XVI. Mendekoa da. Plaza zeharkatuko dugu Altzibarko zubiaren gainetik paseaz. Zubi horrek kalbario bat du, errementariaren erreminten ikurrak forjatuta dauzkana. Beste aldean, monolito bat dago, honako inskripzio bitxi hau duena: "Bururik gabeko harri honek tasarik gabeko dirua balio izan zuen, hura hobeto frogatzeko dantzan asko egon baitzen. 1717. Urtea". Elexondo auzoan Andra Mari eliza dago, deboziozko lekua duena. Leku hori Zeanuriren eta Gorbea mendigunearen gaineko begiratoki ederra da.

Atxebagiko pasabidea eta Zanburu Haitza

Gorbeiaranzko igoeraren giltza den gune hau berez ibilaldi polita da. Bertatik ikus daitezke Arratiako haranaren gaineko bista ederrak, panoramika Jata mendiarekin eta Aizkorri haitzlerroarekin itxiz. Basilizaren atzetik bi basabide eta bide bat abiatzen dira. Bidea mendilerro batean gora doa aldats gogorrean. Baina bide hori gaur egun sastrakarengatik itsuta dagoenez gero, eskuineko basabidea hartuko dugu. Hemendik jarraituko dugu basabidea bidearekin elkar-tu arte. Elkartunean basabidea utzi eta pinuen eta oraintsu-ko mozketen zona batetik etengabe gora doan bidezidor bat hartuko dugu, alertze japoniarren pera heldu arte. Bertan bide tailatua bilatuko dugu, Zanburu haitzaren pean dagoena. Bertako hormei datzekie haginak eta bertako beste espezie batzuk, hala nola, elorri zuria. Andramariorturantz Mendiartearen gora joan ahala, paisaia aldatuz doa. Goreneko gunea Atxebagiko pasabidea edo "Paradisua" dugu, Lekandako haitzaren bista harri-garria duena.

ALTZASORTA / OROZKO

KOKALEKUA: gure abiagunea Orozkoko Gallartu auzoa izango da, Orozkoko eta Arratiako haranak Bikotx mendatearen bitartez lortzen dituen BI-3513 errepidean koka-tua. 31. eta 32. kilometroen artean hormigoizko basabide bat abiatzen da, zeinetan gora joango baikara, bizkarrean gora, Gorbeia Parke Naturalera sartuz. 2,5 kilometro egin ostean, Altzasorta atsedenelekura helduko gara.

DESKRIBAPENA: Altzasorta, Gorbeia Parke Naturalaren mugen barruan kokatutako leku bakanetako bat, leku pribilegiatua da. Itxina mendiguneak babestuta dago. Mendigune horretan Atsogure nabarmetzen da, Atxak izenaz ezagunagoa den lekua. Atsedeneleku honen Untzuetatik Garaigortarako mendilerroaren panoramika ederra du. Izan ere, Altzasortan ez dago zuhaitz heldurik.

Atsedenelekua bizkar mehar baten gainean kokatuta dago, Galiturrira eta Ursaltu erreken artean; eta basabidearen albo bietan hedatzen da. Alde bakoitza zurezko itxurak mugatuta dago, ganadua sar ez dadin. Alboan elkarren ezberdinak dira. Zabalena neurizko pendiza duen lur irregular baten gainean dago eta iturria du. Bestea lau eta babestuagoa da. Zona bietan aurkituko ditugu pagoak, elorri zuria, gorostiak, urkiak, haritzak, hazten direnean geriza ona emango digutenak.

Sartzeko basabidearen alboko aparkalekuan ere hainbat espezie hostotsu landatu dira.

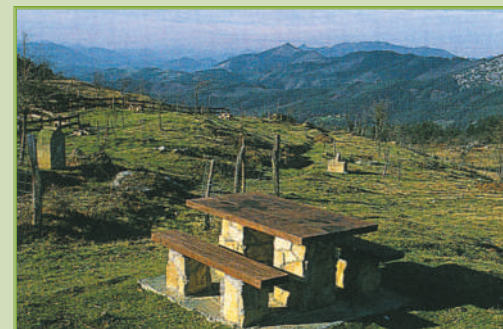
IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK Gallarturik Altzasortarako igoera

Ibilgailuak igotzen diren basabide bera erabiliko dugu, Gorostolaraino jarraitzen duen PR batek zuriz eta horiz balizatuta dagoena. Berrogei bat minutuko igoeran bista ederrak izango ditugu gozatzeko.

Egurbide mendia eta Irumugarrieta

Ordubete baino gutxiago behar izango dugu Egurbide mendiaren bizkarrean igoera labur hau burutze-ko. Igoera horretan Arratiako haranaren, Gorbeia Parke Naturaleko mendien, Itxina mendigunearen eta Arnoko mendien bista sinestezinak izango ditugu.

Bikotx gaineko begiratokitik eta aparkalekutik Orozkoranzko errepide-a hartuko dugu. Berehala aurkitu-ko dugu basabide bat, ezkerretan.

Basabide horrek pinudi bat du abiagune. Lurrezko basabidea, aldapa-tsua, Egurbide mendiaren bizkar zabala eta belartsuan zeharkako ibilto-ki atsegin bihurtuz doa. Sinestezinak dira albo bietako bista. Bertan Altzasorte atsedenelekua ikus daiteke. Bizkarraren gorengo gunea irumuga-rietako (651 m) erpin geodesikoak markatuta dago.

Garaigorta mendia

Itxuraketa harritsuko mendi honen gainean finkatuta dago Gorbeia Parke Naaturalaren barruan ondoen zaindutako artadietako bat.

Bikotxeko begiratokitik Orozkorantz joango gara. Eskuinetaraa joko dugu burdinsare bat zeharkatzen duen basabide bat hartzeko. Artadira jaitirik, bizkarra inguratuz joango gara Adarro mendilepora heldu arte. Xenda bat har-kaitzean sartzen da. Bertan artadi erdi bazkalekutua ikus daiteke. Xenda gorantz doa bizkar harritsuan zehar tontorra iritsi arte. Gailurrean gozamina hartu ahal Orozkoko haranaren, Itxina mendigune karstikoaren eta Arnoko mendien gaineko bista ederrekin.

Orozkoko Zalao auzoa

Bizkar txiki batean kokatuta dago. Bertaratzeko, Orozkotik Bikotx gainera igotzen den errepidetik desbi-deratuko gara. Zalao Orozkoko auzo txikia da, baserri sendoen talde batek osatua. Multzoan, Andra Mari eliza gotikoaren eraikuntza berezia nabarmentzen da. Auzo hau leku pribilegiatuan kokatuta dago. Izan ere, Urigoiti auzoaren eta Itxinako horma harritsuen gaineko bista ederrak ditu.

FUENTE DE LA CHOZA / URDUÑA

KOKALEKUA: Urduñatik, Antiguako Andra Mari santutegitik pasatzen den eta Lendoño Goikoa eta Lendoño Behekoa herrixketarantz doan errepidea hartuko dugu. Fuente de la Teta deritzon atsedenekua atzean lagata, errepidea adarkatzen den goialde batera helduko gara. Ezkerretara joko dugu, Lendoño Goikorantz; eta berehala aurkituko dugu Fuente de la Chozako atsedenekua, Urduñatik bi kilometrotara dagoena.

DESKRIBAPENA: atsedenekua inguru guztietatik barreiatuta dago, Salvada mendizerraren oinetako zona lau zabalean, Bedarbide eta Solaiera mendien artean. Bertaratuz gero, edertasun handiko ingurune zoragarria sartuko gara.

Errepidearen ezkerrean bizkar txiki bat aurkituko dugu, zeinetan zehar kokatuta baitaude mahai eta erretegiak pinu gorrien multzo baten gerizpean. Bertan Lendoño Behekoa herrixkaren bista onak izango ditugu.

Errepidearen beste aldean kokatuta dagoen iturriaren

ondoan ate bat dago, kartel batek seinaleztatutako harritxintzarrezko basabide baterako sarbidea dena. Kartel horrek honako hau dio: *“San Vitores herri onurako mendia, 110.a”*. Atea zeharkatu eta berehala, gure eskuinaldean, zuhaixken artean ezkutatuta, alboko euskariak oraindik dituen trikuharri baten hondakinak aurkituko ditugu. Ganbara ixten zuen gainaldeko harlauza falta da. Basabide horretatik berrehun bat metro ibil ostean, mahai eta erretegi talde txiki bat aurkituko dugu La Chozako Iturriaren ondoan. Iturri horri ura ateratzen den hai-tzen itxurarenatik deitzen zaio horrela. Atsedenekuaren gune nagusia aurkitzeko, errepidera itzuli eta Lendoño Goikora doan bideari jarraitu behar diogu. Laster ikusiko ditugu mahai eta erretegiak lur belartsuaren gaine-

an, ibilbidearen albo bietan, ezkameztia-
ren gerizpean.

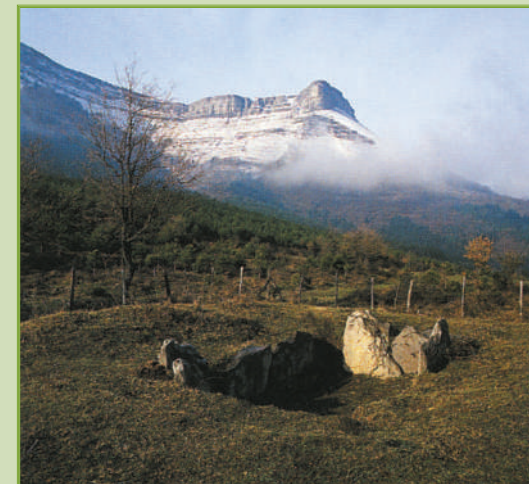
IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK

Salvada mendizerra edo Garobel

Atsedenekuaren gainetik, Salvada mendizerrak oso malgar irregularra agertzen du, Gibijo mendizerra ekialdean eta Angulo-ko mendatean mendebaldean bereizten dituzten 20 kilometroetan zehar zabaltzen dena. Aldapako erliebearen adibide bikaina da, mendizerraren isurialde bien arteko kontraste handia baitu ezau-garri. Fenomeno hori bere osotasunean ikusten da goiko aldetik. Izan ere, iparraldeko isurialdea beldurgarriro oldartzen zaio haranari; baina hegoaldeko hegian erliebea nabarmen eztatzen da, Losako lurretarantz leunki jai-tsiz.

Salvada mendizerrak ahalbide asko eskaintzen dizkio naturaren zaleari: Arrastaria-ko haran eguzkitsuan zehar ibiltzea, haren hegialak estaltzen dituzten baso hostotsuetara barneratzea, sai arreen hegaldi atseginari begiratzuz murru harritsutik husgunera burua ateratzea edo mendiotan ezkututzen diren lekuri-
kusgarrienetako batzuk bisitatzea, hala nola, Nerbioi ibaiaren jauzia, Gibijo mendizerrako otso-lekua, Fraile haitza, Tertangako Zirkua, Ungido Begia, la Cobata eta abar.

Zorte ona badugu, mendizerran ohikoa den ikuskizun batez gozamina hartu ahal-
ko dugu: hegoaldean atxikita-
ko lainoek malkarra gaingitu ohi dute, haranera heldu gabe suntsitzen den uhin erraldoiaren antzera amil-
duz. Efektu bitxi horri bertakoek *“el bollo”* deitzen

diote.

Tologorri

Tologorri mendia Urduñako gailurrik berezienetakoa dugu, atsedenekutik errazki ezaguru ahal dena. Izan ere, irudi lerdina du, Lendoño Goikoa herrixkaren gainetik itsason-tziaren brankaren antzera ateratzen duena. Herrixka hori gure ibilaldiaren abiagunea da.

Hirurehun bat metro egin behar dugu atzera, Urduñarantz. Orduan, errepidearen eskuinaldean, hartxin-tzarrezko basabidea aurkituko dugu, ezkameztian sartuko gaituena, Lendoño erreka-
ren ondoan. Bihurgune batzuen ostean, bideak aldats handiagoa hartuko du. Azkenik, pagadiko *“herrenaren harria”* delakora iritsiko gara. Berehala utziko dugu basoa-
ren babesa, bedarbide mendiaren hegialdearen ertetik ibiltzeko. Lurraren kolore ilunarenatik *“bidexka beltza”* deitzen zaion ibilbideari jarraituko diogu izutu gabe.

Malkarra Barrerillako atakatik gaingiduta, iturrira helduko gara. Tologorriren bizkar zabalean gora joan besterik ez dugu egin behar tontorrera iristeko. Ibilbide bikain honetarako ordu eta erdi inguru behar izango dugu.

FUENTE DE LA TETA / URDUÑA

KOKALEKUA : Urduñako udaletzeko plazatik platano-etorbide luzean zehar ibiliko gara Renfeko geltokirantz. Trenbidea zeharkatu ostean, Antiguako Andra Mari santutegiaren ondotik pasako gara eta Lendoño Goiko eta Lendoño Behekorako bideari jarraituko diogu.

Kilometro bat aurrerago, atsedenekua aurkituko dugu, gazteentzakoa den Urduñako Ateretxearen aurrean. Aterpetxe hori Bizkaiko Foru Aldundiarena da.

DESKRIBAPENA: Atsedenekua errepidearen eskuinaldean kokatuta dago, Solaiera mendiarren oinetako leku zoragarrian. Esparrua zurezko itxitura batek babestuta dago eta haritz eta artedun larre eder bat hartzen du.

Apur bat jaitsiz gero, errekaraino helduko gara, zeinek instalazioak bitan zatitzen baititu. Erreka horretako urak atsedenekuari izena ematen dion iturrian jaiotzen dira. Errekaren beste aldean, eguteraan, ipuru eta erkametz asko daude, beren itzal atsegina oparitzen digutenak.

IBILBIDEAK ETA INTERESGUNEAK Urduña

Urduña udalerria Arrastariako haran zabalean kokatuta dago, Nerbioi ibaiaren ur gazteek bustita eta Salvada mendizerraren hegoaldeko hegialak babestuta. Irlatxo txikia da, Bizkaiko gainerako tokietatik bereizi eta Arabako eta Burgosko lurrek inguratuta.

Herriaren jatorria oso zaharra da eta,

historialari batzuek diotenez, haren barrutian Uxama Barka herri erromatarra egon zen, Ptolomeok aipatua.

Errege Fernando III.ak laga zion Bizkaiko jauna zen Lope Diaz de Haro II.ari Urduñako plaza kostatik mesetarako merkataritza-pasabide derrigorrezkoa. Plaza horren kokaera pribilegiatuak hura lurraldearen defentsarako muga eta gun e aurreratu bihurtu zuen. Plaza garrantzi-tsua izan zen Erdi Aroan, errege katolikoen erregealdian. Aldi hartan eman zitzaion hiri-titulua, koroaren alde egindako zerbitzu ugarien ordainez.

Hirigunea balio handiko multzo historikoa da. Bertako plaza arkupetua merkatuak ekonomi garrantzi handia izan duen tokietakoa bezalakoa da. Eraikinik nabarmenen artean Mimentza jauregia, udale-txea, Andra Mari eliza Aduana aipatu behar dira.

Txarlazo

Txarlazo Urduñako tontor enblematikoa da eta bertan, malkarrera kanporatuta, Antiguako Ama Birjinaren irudia dago, hiriaren zaindariarena. Monumenta 1904an eraiki zen

eta marugatze zuriaren enbora irudikatzen du. Masusta-arbola baten adarren gainean dago. Birjinaren irudia. Multzo osoa 15 metro gora da.

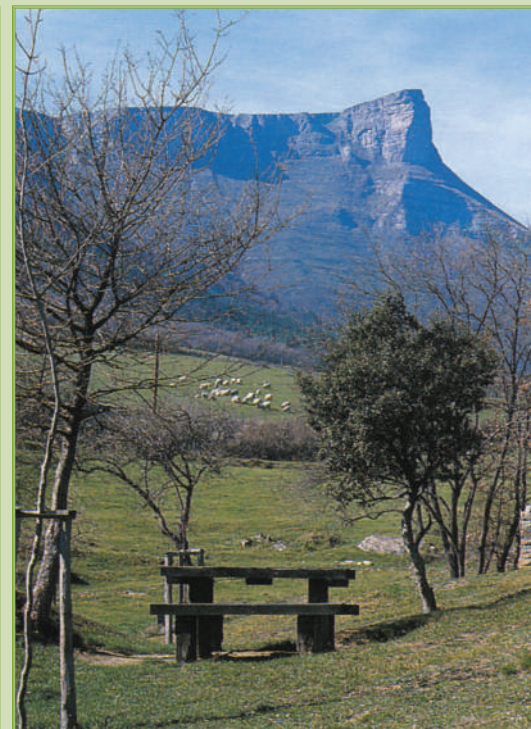
Leku eder honetara heltzeko ibilbide ederra proposatu nahi dizuegu, zailtasunik gabekoa, Antiguako Ama Birjinaren santutegian hasten dena, Urduñaren kanpoaldetan alegia. Ibilbideak interes historiko berezia du, zeren beraren taxuketa meseta Jaurerriarekin lotzen zuen gurdibide zaharrarekin bat baitator.

Ibilbidea Lendoñoranzko bidean hasiko dugu baina bide hori berehala utziko dugu, bihurgune itxi bat egin ostean. Orain ezkerretatik jarraituko dugu, belarrez betetako korridore zabal batetik aurrera eginez. Korridore hori ezkametien, hurrondoan, elorri zurien, elorri beltzen, ipuruen, arrosondoan, basaerramuen, gorostien eta abarren hesi zarratuek inguruko larreetatik bereizten dute. Hesiok, larreak mugatzeko erabiliek, gure geografiko ekosistema jori eta garrantzitsuenetako bat osatzen dute. Bertan elikatzen dira negu gogorra gainditzeko haiei esker bizi animalatxo asko. Berehala sartuko gara basoan, lehenik ezkameztitik eta gero pagadi fresko eta itzaltsuaren petik. Lurrean lubakituta, lotura etengabeak taxutuko ditugu. Gorantz joango gara basoaren barrenean, eta apurka-apurka haiztera hurbilduko gara.

Haizpitarte txiki batek, Goldetxoko ataka izenez ezagunak, horma gainditzeko ahalbidetuko digu, mendizerrako ateak irekiz, tontorretik oso hurbil. Urduñatik abiatuta, ordubate baino gehixeago behar izango dugu nekez huts egingo digun ibilbide eder hau burutzeko.

Nerbioiko ur-jauzia

Urduñako Mendateko goialdetik, Berberanarantz jaitsiera hasi eta lasterrera, errepidearen ezkerretatik Santiago Mendira garamatzan asfaltodun zati bat hasten da. Bere

inguruan eta trokaren bazterrean, garai euritsuetan ikusizun ahaztezin bat bertatik ikusi daitekeen ikustoki irten bat dago: Nerbioiaren urak, zurrusta izugarri batez, Mendaitzaren goikaldetik Delikako sakonunearen barrukaldera jausten dira.

IZAN ZAITEZ

BILBAO WiFi+)))

Europako lehen WiFi
Sare Publikoak,
segurtasun-bermea
duenak, **zure gailuak
infektatuta badaude
abisatzen dizu eta
malwarea
blokeatzen du.**

Bilbao

UDALA
AYUNTAMIENTO

Erregistratu
www.bilbaowifi.eus-en eta
ezagutu gure
zibersegurtasuneko aholkuak.